

ПОЛТАВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ І ТОРГІВЛІ
Навчально-науковий інститут денної освіти
Форма навчання денна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ О. ЯРІШ
«___» _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ
ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА»
(за матеріалами Національного банку України)

зі спеціальності 072 Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок
освітня програма «Фінанси і кредит»

освітній рівень магістр

Виконавець роботи Бугаєвський Микола Ігорович

—

(підпис, дата)

Науковий керівник к.е.н., доцент Яріш Олена Валентинівна

(підпис, дата)

Рецензент Лизун Руслан Богданович

Полтава 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ ЯК ЧИННИКА ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ ТА СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРА	6
1.1 Сутність і класифікація фінансових інновацій.....	6
1.2 Фінансова інклюзія та її роль у розвитку банківського сектору в умовах повномасштабної війни.....	13
1.3 Роль фінансових інновацій у забезпеченні стійкості банківського сектору.....	23
Висновки за розділом 1.....	30
РОЗДІЛ 2 ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ.....	31
2.1 Тенденції розвитку банківського сектору України.....	31
2.2 Цифрові технології та фінансові інновації у банківському секторі.....	48
2.3 Потенціал розвитку фінансової інклюзії у банківському секторі України.....	57
Висновки за розділом 2.....	64
РОЗДІЛ 3 ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ.....	66
3.1 Відкритий банкінг як конструктивний фактор розвитку інклюзивного банківського сектору.....	66
3.2 Удосконалення методики оцінки фінансової інклюзії як інструмента моніторингу.....	72
Висновки за розділом 3.....	76
ВИСНОВКИ.....	78
ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	82
ДОДАТКИ.....	90

ВСТУП

Сучасний етап розвитку банківського сектора характеризується активною цифровою трансформацією, впровадженням фінансових інновацій та зростанням ролі фінансових технологій (FinTech) у забезпеченні доступу населення і бізнесу до фінансових послуг. В умовах глобалізації, зростання конкуренції на фінансових ринках, посилення регуляторних вимог і підвищеної економічної нестабільності фінансові інновації стають одним із ключових чинників підвищення фінансової інклюзії та зміцнення стійкості банківського сектора.

Для України актуальність даної проблематики посилюється впливом воєнних дій, значними соціально-економічними дисбалансами, зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб, а також необхідністю забезпечення безперервного доступу населення до базових банківських послуг. Саме фінансові інновації, а саме цифрові платежі, мобільний банкінг, дистанційна ідентифікація, необанки, інноваційні кредитні продукти, виступають інструментами розширення фінансової інклюзії та водночас підвищення операційної ефективності і стійкості банків.

У цьому контексті дослідження взаємозв'язку між фінансовими інноваціями, рівнем фінансової інклюзії та стійкістю банківського сектора є своєчасним і науково значущим.

Попри наявність значної кількості наукових праць, присвячених фінансовим інноваціям та фінансовій інклюзії, низка питань залишається недостатньо опрацьованою. Зокрема, потребують подальшого дослідження механізми впливу фінансових інновацій на фінансову інклюзію в умовах економічної нестабільності, взаємозв'язок між рівнем фінансової інклюзії та фінансовою стійкістю банківського сектора, а також оцінка ризиків, що супроводжують впровадження фінансових інновацій.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження впливу фінансових інновацій на фінансову інклюзію та фінансову стійкість банківського сектору в умовах цифрової трансформації та сучасних викликів.

Для досягнення цієї мети було поставлено наступні завдання :

- провести критичний аналіз сучасного дискурсу щодо сутнісних характеристик концепту «фінансові інновації»;
- дослідити роль фінансової інклюзії у розвитку банківського сектору в умовах повномасштабної війни;
- оцінити роль фінансових інновацій у забезпеченні стійкості банківського сектору;
- дослідити тенденції розвитку банківського сектору України;
- надати характеристику процесів інтеграції цифрових технологій та фінансових інновацій у банківський сектор;
- здійснити аналіз потенціалу розвитку фінансової інклюзії у банківському секторі України;
- оцінити перспективи впровадження відкритого банкінгу в контексті розвитку інклюзивного банківського сектору;
- розробити рекомендації щодо удосконалення методики оцінки фінансової інклюзії як інструмента моніторингу.

Об'єктом дослідження є процеси розвитку банківського сектора в умовах цифровізації та впровадження фінансових інновацій.

Предметом дослідження є фінансові інновації та механізми їх впливу на рівень фінансової інклюзії і стійкість банківського сектора.

Теоретико-методологічну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних науковців у сфері банківської діяльності, фінансових інновацій, фінансової інклюзії та фінансової стабільності. У процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: аналіз і синтез, індукцію і дедукцію, порівняльний аналіз, системний і структурний підходи, економіко-статистичні методи, графічні методи, а також методи узагальнення і формалізації.

Інформаційну базу дослідження складають статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, матеріали Світового банку, МВФ, BIS, офіційні звіти банківських установ, нормативно-правові акти, аналітичні огляди міжнародних організацій, а також результати власних розрахунків і узагальнень автора.

Основні положення і отримані результати досліджень оприлюднені на XV Міжнародній науково-практичній Інтернет – конференції «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління» (18 – 19 грудня 2025 року, ПУЕТ).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ ТА ЇХ РОЛЬ У РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

1.1 Сутність і класифікація фінансових інновацій

Сучасні ринкові умови характеризуються зростанням конкуренції та динамічними змінами, що змушує суб'єктів господарювання шукати нові організаційні та технологічні рішення для розширення власних можливостей. У цьому контексті інновації розглядаються як ключовий інструмент інтенсивного розвитку, що дозволяє підвищити ефективність діяльності та адаптуватися до змін зовнішнього середовища.

Експерти фінансового ринку наголошують, що саме інноваційний розвиток формує основу сталого фінансового зростання та довгострокової економічної стабільності суб'єктів господарювання. Інновації сприяють оптимізації фінансових процесів, підвищенню якості послуг і зміцненню конкурентних позицій, особливо у фінансовому секторі, який є чутливим до технологічних трансформацій.

Водночас створення та впровадження інноваційних рішень потребує значних ресурсів, зокрема інтелектуальних, організаційних і фінансових. Це зумовлює необхідність ретельного обґрунтування інноваційних проєктів та оцінки доцільності їх реалізації, особливо з огляду на ризики, притаманні фінансовому ринку в цілому та у розрізі його сегментів.

Вагомий внесок у формування теоретико-методологічних засад інноваційного розвитку фінансового сектору зробили вітчизняні науковці, зокрема С. Арсланова, [5] та Н. Лахматкіна [31], які досліджували інноваційні стратегії, глобальні тенденції фінансових інновацій та перспективи їх адаптації в українських умовах. Окремі аспекти розвитку та використання інновацій також висвітлено у працях І. Андрощука, О. Кравчука [3], В. Геєця [12].

Разом із тим, попри наявність значної кількості наукових досліджень, у сучасній науковій літературі існує потреба в уточненні сутності поняття «інновації» як необхідної передумови їх результативного впровадження у банківському секторі.

Аналіз наукових джерел за напрямом дослідження інновацій [3; 12] свідчить, що попри значну кількість теоретичних і прикладних напрацювань, у цій сфері досі не сформовано єдиної загальноновизнаної дослідницької парадигми. Така ситуація вказує на те, що інноваційна проблематика перебуває на етапі активного становлення, а не є завершеною галуззю економічних знань.

Більшість наукових праць зосереджена на уточненні ключових понять, аналізі їх взаємозв'язків та формуванні методологічних підходів до дослідження інноваційних процесів. Водночас емпіричні дослідження представлені значно меншою мірою, що обмежує можливості комплексного аналізу практичних результатів упровадження фінансових інновацій та ускладнює зіставлення отриманих висновків через різноманіття підходів.

Емпіричні дослідження інноваційних процесів здебільшого ґрунтуються на кількісних методах оцінювання, що зумовлено їх реалізацією в конкретних економічних і організаційних умовах. Такий підхід дозволяє здійснювати ідентифікацію та порівняння інновацій за визначеними критеріями, проте не завжди враховує якісні аспекти інноваційної діяльності.

Суттєві розбіжності у визначенні ключових понять інноваційної діяльності зумовлюють необхідність їх уточнення та систематизації. Вибір конкретного трактування базових термінів безпосередньо впливає на формування методичного підходу до кількісної оцінки інноваційних процесів у банківському секторі та є важливою передумовою підвищення обґрунтованості результатів подальших досліджень.

Роль інновацій у розвитку фінансового ринку трансформується разом із зміною пріоритетів і складності економічних процесів. Якщо на початковому етапі інновації виступали як каталізатор організаційних змін для адаптації внутрішніх процесів та структури учасників ринку, то сьогодні вони формують

основу сталого розвитку, підтримуючи цифровізацію, глобалізацію та фінансову інклюзію.

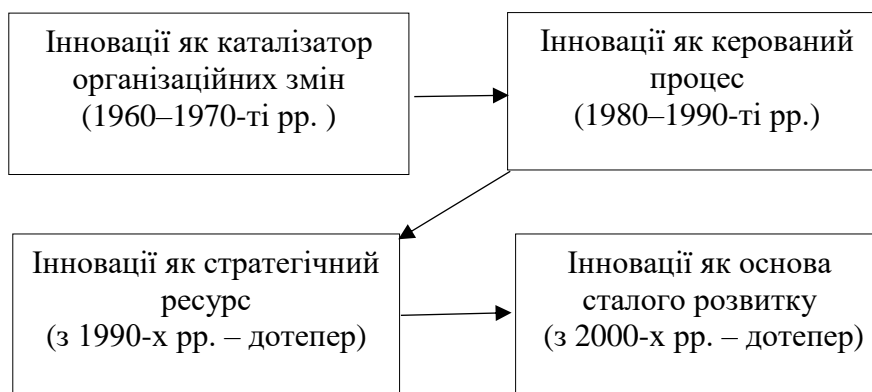

Рисунок 1.1 – Трансформація ролі інновацій у розвитку фінансового ринку

Джерело: систематизовано автором на основі [3; 12]

Нижче наведена таблиця узагальнює основні періоди розвитку досліджень інновацій, їх характерні риси, ключові підходи та інструменти.

Таблиця 1.1 - Періодизація розвитку досліджень інновацій

Період	Часові межі	Основний фокус досліджень	Характерні риси досліджень	Ключові підходи та інструменти
I період – організаційний	1960–1970-ті рр. XX ст.	Функціонування інновацій в організаціях	Описовий характер, аналіз внутрішніх процесів; інновації як окремі події	Організаційна теорія, кейс-стаді, якісний аналіз
II період – проєктно-дизайнерський	1980–1990-ті рр.	Інноваційний дизайн та процеси управління	Формалізація інноваційних процесів; управління інноваційним циклом	Процесний підхід, системний аналіз, управління проєктами
III період – стратегічно-конкурентний	з 1990-х рр. – дотепер	Інновації як джерело конкурентних переваг	Орієнтація на результат; взаємозв’язок інновацій і конкурентоспроможності	Стратегічний менеджмент, інноваційні екосистеми, кількісні моделі
Сучасний етап (у межах III періоду)	2000-ті рр. – дотепер	Інновації в умовах глобалізації та	Відкриті інновації; мережеві взаємодії; міждисциплінарність	Big Data, цифрові платформи, екосистемний

		цифровізації		підхід
--	--	--------------	--	--------

Одним із ключових чинників адаптації фінансового сектору до зовнішніх та внутрішніх викликів в умовах високої динамічності та невизначеності ринкового середовища виступають фінансові інновації.

У науковій літературі фінансові інновації здебільшого трактуються як джерело стійких конкурентних переваг, що сприяють підвищенню ефективності фінансового посередництва, оптимізації фінансових процесів та розширенню спектра фінансових продуктів і послуг. Саме через інноваційні рішення фінансові установи здатні реагувати на зміну споживчих потреб, технологічні трансформації та посилення регуляторних вимог [65; 66; 68].

Суттєвий внесок у формування теоретико-методологічних засад розвитку фінансових інновацій здійснили вітчизняні дослідники, у працях яких висвітлено питання класифікації фінансових інновацій, особливості їх запровадження та роль у трансформації фінансового сектору. Зокрема, дослідження С. Міщенка, С. Науменкової, К. Краус, Н. Краус, Г. Поченчук та інших авторів сприяли поглибленню розуміння механізмів інноваційного розвитку фінансових ринків [27, 28, 82].

Паралельно з цим, у працях вітчизняних науковців розглядаються теоретичні та прикладні аспекти впливу інноваційних факторів на розвиток економіки загалом і фінансового сектору зокрема. Дослідження Андрощук, І. В., Кравчук О. М. та інших авторів акцентують увагу на проблемах ефективності впровадження інновацій та їх ролі у забезпеченні фінансової стабільності й економічного зростання [3].

Водночас, незважаючи на значний науковий доробок, фінансові інновації залишаються актуальними з позицій емпіричного аналізу, особливо на макроекономічному рівні. У зв'язку з цим актуалізується потреба поглибленого аналізу взаємодії фінансових інновацій із регуляторними механізмами, які, з одного боку, формують інституційне середовище банківської системи, а з іншого боку можуть як стимулювати, так і стримувати інноваційну активність.

Відмінність між інноваціями у банківському секторі та фінансовими інноваціями у банківському секторі доцільно обґрунтовувати через різний рівень охоплення, предмет інноваційних змін та цільове спрямування.

Зокрема, інновації у банківському секторі є ширшим поняттям і охоплюють усі види нововведень, що впроваджуються банками з метою підвищення ефективності їх функціонування. До них належать організаційні, управлінські, технологічні, регуляторні, кадрові та цифрові інновації. Такі інновації спрямовані на модернізацію внутрішніх бізнес-процесів, систем корпоративного управління, ризик-менеджменту, внутрішнього контролю, IT-архітектури, кібербезпеки, клієнтського сервісу або комунікаційних каналів. В сучасних умовах їх основне призначення полягає у підвищенні операційної ефективності, адаптивності банків до змін турбулентного зовнішнього середовища та забезпеченні стабільності банківської діяльності.

Термін «фінансові інновації у банківському секторі», є більш вузькою категорією як складова інновацій у банківському секторі і зосереджені безпосередньо на фінансовому продукті, фінансових інструментах і фінансових механізмах. Вони охоплюють створення та впровадження нових або модифікованих банківських продуктів і послуг (цифрові кредити, мобільні платежі, фінансові платформи, Open banking-рішення), нових фінансових інструментів (структуровані продукти, гібридні інструменти, токенизовані активи), а також інноваційних методів фінансування, розрахунків і управління фінансовими потоками.

Отже, ключова відмінність зазначених категорій полягає у їх функціональному спрямуванні. Інновації у банківському секторі можуть не мати безпосереднього впливу на фінансові ринки чи фінансові інструменти, оскільки часто орієнтовані на внутрішню оптимізацію діяльності банку. Натомість фінансові інновації прямо впливають на структуру фінансового ринку, рівень фінансової інклюзії, доступність банківських послуг, трансформацію платіжної інфраструктури та поведінку споживачів фінансових послуг.

З позиції макроекономічного впливу також варто відміти, що фінансові інновації у банківському секторі мають більш виражений системний ефект, оскільки здатні змінювати механізми грошово-кредитної трансмісії, підвищувати ефективність мобілізації фінансових ресурсів та сприяти інтеграції банківської системи у глобальний фінансовий простір.

Роль фінансових інновацій у банківському секторі у сучасній економіці можемо оцінити на основі дослідження інституційно-нормативного та інституційно-структурного підходів до трактування грошово-кредитної системи.

У межах інституційно-нормативного підходу банківські інновації розглядаються як фактор трансформації механізмів грошового обігу та монетарного регулювання. Впровадження цифрових платіжних інструментів, безготівкових розрахунків, електронних грошей, фінтех-рішень і елементів цифрової валюти центрального банку змінює традиційні канали емісії, обігу та контролю грошової маси.

За інституційно-структурного підходу фінансові та банківські інновації виступають каталізатором розвитку інститутів грошово-кредитної системи. Банки, небанківські фінансові установи та фінтех-компанії впроваджують інноваційні продукти, бізнес-моделі та технології, що підвищують ефективність фінансового посередництва, розширюють доступ до фінансових послуг та стимулюють інвестиційну активність.

Таким чином, банківські інновації формують нову якість взаємодії між державою, фінансовими установами та економічними агентами одночасно впливають як на організаційні засади грошово-кредитної системи, так і на її інституційну структуру.

В контексті теми дослідження ми пропонуємо розглядати «інновації у банківському секторі» як комплексне поняття, що охоплює всі напрями модернізації банківської діяльності, тоді як «фінансові інновації у банківському секторі» як спеціалізовану складову з фокусом на модернізацію через цифровізацію фінансових продуктів, інструментів і механізмів. На нашу думку,

такий підхід дозволяє чітко розмежувати організаційно-інституційні зміни та інновації, що безпосередньо формують розвиток фінансового ринку і підвищують його стійкість та інклюзивність.

Різноманіття інноваційних рішень, що впроваджуються банками, ускладнює їх системне осмислення та оцінку впливу на ефективність банківської діяльності. У цьому контексті нами було здійснено кластерну систематизацію фінансових інновацій, яка дозволила згрупувати фінансові інновації за спільними ознаками, функціональним призначенням та сферою застосування (табл. 1.2). Такий підхід надав можливість врахувати взаємозв'язок між технологічними, організаційними та продуктовими інноваціями та сформувати базис для оцінки рівня їх інтеграції у бізнес-моделі банків.

Таблиця 1.2 - Кластерна систематизація фінансових інновацій у банківському секторі

Кластер банківських фінансових інновацій	Зміст і характеристика	Основні інструменти та приклади	Результати для банківського сектору
1	2	3	4
Інновації у банківських фінансових продуктах	Розроблення та впровадження нових або модифікованих банківських продуктів з метою розширення спектра фінансових послуг і підвищення їх привабливості	Структуровані депозити; мультивалютні рахунки; гібридні кредитні продукти; інвестиційні та ощадні програми; нові страхові та банківські продукти	Зростання доходів банку; диверсифікація джерел прибутку; підвищення конкурентоспроможності
Інновації у банківських процесах та технологіях	Цифровізація та автоматизація внутрішніх і зовнішніх банківських процесів, що забезпечує швидкість і зручність обслуговування клієнтів	Інтернет- та мобільний банкінг; цифрова ідентифікація клієнтів; автоматизовані платіжні системи; використання Big Data та штучного інтелекту в банкінгу	Зниження операційних витрат; підвищення ефективності обслуговування; оптимізація бізнес-процесів
Інновації у кредитній діяльності банків	Використання нових підходів до оцінювання кредитоспроможності	Альтернативні скорингові моделі; онлайн-кредитування; P2P-кредитні платформи;	Підвищення доступності кредитів; зниження кредитних ризиків;

	та управління кредитними ризиками	автоматизовані системи прийняття кредитних рішень	скорочення часу прийняття рішень
Продовження табл. 1.2			
1	2	3	4
Інновації в управлінні ризиками та комплаєнсі	Впровадження сучасних інструментів контролю, оцінки та мінімізації фінансових і регуляторних ризиків	Системи AML/CFT; ризик-орієнтований комплаєнс; моделі VaR і STRESS-TESTING; кіберризик-менеджмент	Підвищення фінансової стійкості банків; відповідність регуляторним вимогам; зниження системних ризиків
Інновації у стратегічному управлінні та клієнтських сервісах	Нові підходи до управління капіталом, ліквідністю та взаємодії з клієнтами	Стратегії управління ліквідністю; персоналізовані фінансові рішення; відкритий банкінг (Open Banking); партнерство з фінтех-компаніями	Підвищення лояльності клієнтів; розширення клієнтської бази; адаптація до цифрової конкуренції

Джерело: систематизовано автором

Отже, фінансові інновації у банківському секторі охоплюють не лише створення нових продуктів, а й трансформацію процесів, методів управління ризиками та стратегічних підходів до обслуговування клієнтів. Їх впровадження сприяє підвищенню ефективності банківської діяльності, забезпеченню фінансової стійкості та формуванню довгострокових конкурентних переваг в умовах цифрової економіки.

1.2 Фінансова інклюзія та її роль у розвитку банківського сектору в умовах повномасштабної війни

Протягом останніх років фінансова інклюзія є одним з найголовніших серед пріоритетів, визнаних світовими спільнотами. Проблеми, пов'язані з важливістю, вимірюванням та впровадженням інклюзії й інклюзивного зростання освітлюються у звітах Світового банку, а необхідність політики та

практичного впровадження інклюзивного зростання наголошується у звіті Міжнародного економічного форуму.

Як один з ключових факторів для 7 із 17 Цілей сталого розвитку ООН, група G20 проголосила стратегічний намір активно сприяти розвитку фінансової інклюзії у глобальному масштабі. Водночас Група Світового банку відзначає фінансову інклюзію серед базових факторів скорочення бідності та підвищення рівня суспільного добробуту.

Вперше термін «фінансова інклюзія» офіційно був оголошений на конференції Глобального партнерства з фінансової інклюзії Базельським комітетом з банківського нагляду, Комітетом з питань платіжних і розрахункових систем, Міжнародною групою з питань фінансових дій (відмивання коштів), Міжнародною асоціацією страховиків депозитів та Міжнародною асоціацією страхового нагляду (IAIS). В основу було покладено розуміння фінансової інклюзії як стану, за якого дорослі особи працездатного віку мають ефективний доступ до кредитів, заощаджень, платежів і страхування від офіційних постачальників послуг [4].

З розвитком глобальної економіки поняття фінансової інклюзії зазнало різних інтерпретацій з боку учасників фінансового ринку. Зокрема, на думку Голови Комітету з реформ фінансового сектора Індії, фінансова інклюзія означає універсальний доступ до широкого спектру фінансових послуг за прийнятною ціною [15].

Водночас, як відмічають Ануфрієва К.В., Шкляр А.І. фінансову інклюзію також «деколи визначають і розглядають через протилежне поняття фінансової ексклюзії – економічного стану, коли фізичні особи та фірми не мають доступу до основних фінансових послуг, з міркувань, не пов'язаних з критеріями ефективності»[4].

За класифікацією Світового банку [71] виділяють добровільну та примусову ексклюзію (табл. 1.3).

Наведена у табл 1.3 систематизація типів фінансової ексклюзії свідчить, що причини обмеженого доступу до фінансових послуг мають різну економічну природу та потребують диференційованих підходів до їх подолання.

Таблиця 1.3 - Систематизація типів фінансової ексклюзії та її причини

Тип ексклюзії	Характеристика групи	Основні причини виключення з фінансової системи
Добровільна ексклюзія (самоексклюзія)	Особи, які свідомо не користуються інноваційними фінансовими послугами	Культурні, етичні або релігійні переконання
Примусова ексклюзія (економічно обгрунтована)	Особи та компанії з низьким доходом або високим кредитним ризиком	Недостатній дохід, висока ймовірність неплатоспроможності
Примусова ексклюзія (ринкові та інституційні бар'єри)	Особи та компанії, виключені всупереч наявному попиту на фінансові послуги	Завищені процентні ставки, комісії та супутні платежі, зумовлені високими операційними витратами, регуляторні обмеження асиметрія інформації

Джерело: систематизовано автором на основі [71]

Практика розвитку фінансової інклюдії в банківській сфері України набула особливої актуальності в умовах повномасштабної війни. З одного боку, війна суттєво ускладнила доступ населення та бізнесу до базових фінансових послуг через руйнування інфраструктури, скорочення фізичної присутності банків та обмеження цифрових каналів у прифронтових і деокупованих регіонах. У таких умовах фінансову інклюдію доцільно розглядати не лише як елемент соціальної політики, а як критичний чинник фінансової стабільності та економічної життєздатності регіонів.

З іншого боку, війна актуалізувала новий вимір фінансової інклюдії, пов'язаний із соціальною реінтеграцією ветеранів та осіб, постраждалих від бойових дій. У цьому контексті фінансова інклюдія розглядається сьогодні не лише з позиції клієнтського доступу до банківських продуктів, а й як інструмент інклюдивної зайнятості та кадрової політики банківських установ [11].

З огляду на вищенаведене, сутнісне розуміння фінансової інклюзії у банківському секторі доцільно формувати з урахуванням подвійної ролі банків, як:

- провайдерів доступних фінансових послуг для населення і малого бізнесу;
- соціально відповідальних інституцій, що беруть участь у відновленні людського капіталу країни.

Поєднання цих підходів надає нам підстави розглядати фінансову інклюзію не лише як показник охоплення фінансовими послугами, а як системний механізм забезпечення економічної стійкості, соціальної згуртованості та повоєнного відновлення України.

Дослідження еволюції державного регулювання фінансової інклюзії в Україні свідчить про поступовий перехід від пасивного врахування доступності фінансових послуг до активної, соціально орієнтованої підтриманої моделі (табл. 1.4)

Таблиця 1.4 – Еволюція фінансової інклюзії у державній політиці в Україні

Етап	Ключові характеристики регулювання	Основні інституції та документи	Значення для фінансової інклюзії
1	2	3	4
I етап: формування (до 2014 р.)	Фінансова інклюзія не виділяється як окрема ціль державної політики; акцент на стабільності банківської системи	Закон України «Про банки і банківську діяльність»	Обмежене врахування доступності фінансових послуг; інклюзія має опосередкований характер
II етап: посткризова трансформація (2014–2016 рр.)	Очищення банківської системи, посилення пруденційного нагляду, скорочення фізичної інфраструктури	НБУ (реформа банківського сектору)	Тимчасове звуження доступу до фінансових послуг, що актуалізувало проблему фінансової ексклюзії
III етап: інституціоналізація фінансової інклюзії (2017–2019 рр.)	Визнання фінансової інклюзії одним із стратегічних напрямів розвитку фінансового сектору	Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року	Формування цілісного бачення фінансової інклюзії як складової економічного розвитку
IV етап: цифровізація та	Розвиток фінтеху, дистанційної	Закон України «Про платіжні	Розширення доступу до фінансових послуг через

захист споживачів (2020–2021 рр.)	ідентифікації, платіжних сервісів; посилення захисту прав споживачів	послуги», регуляторні акти НБУ	цифрові канали, зниження транзакційних бар'єрів
V етап: фінансова інклюзія в умовах війни (2022–2023 рр.)	Забезпечення безперервності фінансових послуг, підтримка вразливих груп, ВПО, малого бізнесу	Антикризові рішення НБУ, державні програми підтримки	Переосмислення фінансової інклюзії як елементу фінансової та соціальної стійкості

Продовження табл.1.4

1	2	3	4
VI етап: соціально орієнтована інклюзія та реінтеграція 2024 р.	Акцент на безбар'єрності, фінансовій освіті, інтеграції ветеранів, розвитку банків фінансової інклюзії	Ініціативи НБУ, міжнародних партнерів (ЄБРР, Світовий банк), рекомендації для фінансових установ	Перехід до комплексної моделі інклюзії, що поєднує доступ до послуг і доступ до зайнятості

Важливим кроком для подальшого розвитку інклюзивних практик у банківській сфері в Україні в умовах війни стало затвердження Національним банком України у 2024 році Методичних рекомендацій щодо інклюзивного надання фінансових послуг [32]. Цей документ закріпив принципи забезпечення рівного доступу до фінансових послуг для всіх категорій клієнтів, а саме:

- «нульову терпимість до будь-яких форм дискримінації споживачів за соціальними, фізичними, функціональними чи іншими характеристиками;
- забезпечення фізичної доступності приміщень та обладнання для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення;
- організація системи дистанційного обслуговування з функціоналом, аналогічним доступному під час фізичного відвідування приміщення установи;
- наявність безперешкодних процедур і розпоряджень щодо споживача при встановленні ділових відносин та наданні фінансових послуг» [32].

Подальшого розвитку концепція фінансової інклюзії в Україні набула у 2025 році завдяки змінам до законодавства, спрямованих на розширення доступу до фінансових послуг для соціально вразливих груп населення, малого

бізнесу та мешканців віддалених і малонаселених територій шляхом використання існуючої інфраструктури роздрібних і поштових компаній [50].

Таким чином, «фінансова інклюзія» в остаточній редакції Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії охоплює ключові принципи рівного доступу, недискримінації та гарантій щодо забезпечення всім категоріям клієнтів можливості користуватися банківськими, платіжними, фінансовими та супровідними послугами незалежно від рівня доходу, соціального статусу чи інших обмежувальних факторів.

Таблиця 1.5 - Еволюційний розвиток підходів до визначення терміну «фінансова інклюзія» у нормативному середовищі

Джерело	Визначення фінансової інклюзії	Основні акценти
Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні (перше читання)	Створення умов для клієнтів, що забезпечують рівний доступ до банківських, фінансових, платіжних та супровідних послуг незалежно від факторів, що перешкоджають користуванню послугами	Рівний доступ, універсальність послуг, відсутність уточнення доходу
Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні (друге читання)	Створення умов для клієнтів, що забезпечують рівний доступ до банківських, фінансових, платіжних та супровідних послуг незалежно від рівня доходу та інших перешкод	Акцент на доходи, додаткові фактори
Пропозиції до Закону України «Про банки і банківську діяльність» (ст. 2)	Надання комплексу доступних банківських, інших фінансових і супутніх послуг фізичним особам та суб'єктам господарювання, зокрема мікро- та малими підприємствами	Фокус на клієнтах: фізичні особи та малі бізнеси, комплекс послуг,
Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні (ухвалено Верховною радою у другому читанні)	Створення для клієнтів умов, що забезпечують можливість рівного доступу до отримання банківських, платіжних та інших фінансових та супровідних послуг, з урахуванням принципу недискримінації, незалежно від рівня особистого доходу фізичної особи та інших факторів, що перешкоджають клієнтам користуватися такими послугами	Рівний доступ, недискримінація

Новацією Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні, переданого на підпис Президенту України 06.06.2025 року, стало запровадження нового типу фінансової установи - банку фінансової інклюзії.

Законопроект визначає банк фінансової інклюзії як установу «що здійснює діяльність на підставі обмеженої банківської ліцензії, основною метою діяльності якого є забезпечення фінансової інклюзії» [50] .

Важливо відмітити, що діяльність таких установ виходить за межі традиційного банківського обслуговування. Адже банк фінансової інклюзії спрямований не лише на надання базових фінансових послуг, а й на забезпечення рівного доступу до цих послуг для всіх категорій населення, включно з малозабезпеченими, маломобільними та соціально вразливими групами (рис.1.5).

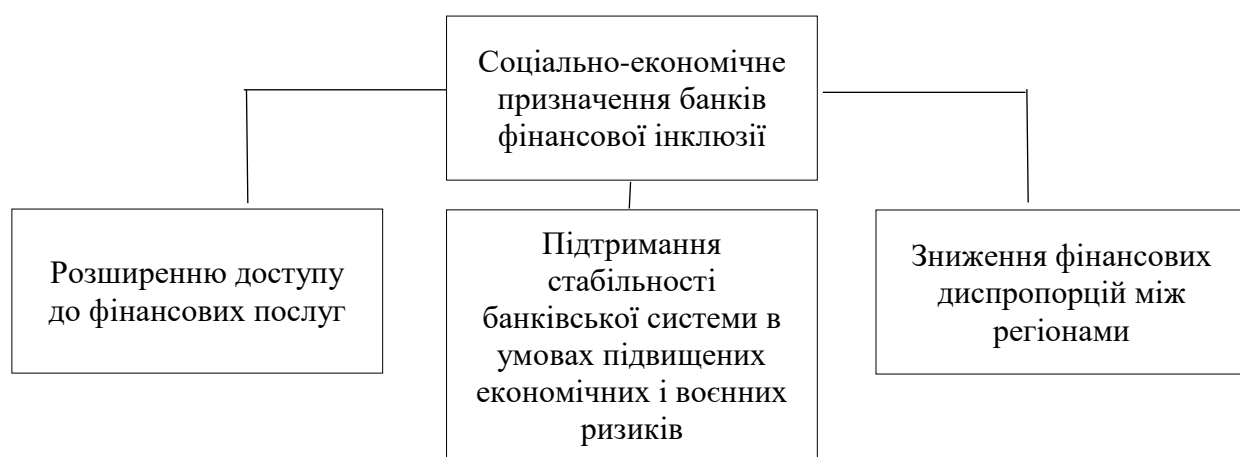

Рисунок 1.4 - Соціально-економічне призначення банків фінансової інклюзії відповідно до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [50]

Особливістю функціонування банків фінансової інклюзії є поєднання обмеженого спектра операцій із дотриманням повного переліку пруденційних вимог. При цьому, Національний банк України наголошує, що відсутність регуляторних послаблень у частині капіталу, ліквідності, корпоративного

управління та системи управління ризиками є ключовою умовою збереження фінансової стабільності та довіри до банківської системи в цілому [].

Відповідно до Законопроекту банк фінансової інклюдії має право надавати послуги, виключно:

– «фізичним особам, суб'єктам господарювання, громадським та благодійним організаціям, обсяг річного доходу від будь-якої діяльності яких за попередній звітний календарний рік не перевищує суму, еквівалентну 5 мільйонам євро, визначену за офіційним курсом гривні щодо іноземних валют, встановленим Національним банком України (середнім за звітний період – календарний рік),

– органам державної влади та органам місцевого самоврядування» [].

При цьому, врегульовано, що банки фінансової інклюдії функціонують у межах чітко окреслених законодавчих обмежень, спрямованих на збереження їх соціальної спрямованості та мінімізацію фінансових ризиків. Зокрема, таким установам заборонено здійснювати інвестиційну діяльність на ринках цінних паперів, за винятком вкладень у безризикові державні фінансові інструменти, зокрема облігації внутрішньої державної позики та депозитні сертифікати Національного банку України. Підґрунтям такого рішення очевидно стало обмеження банків фінансової інклюдії у спекулятивних операціях з метою зниження рівня інвестиційного ризику.

Крім того, відповідно до Законопроекту банки фінансової інклюдії не мають права надавати фінансові послуги, пов'язані з професійною діяльністю на ринках капіталу. Отже, таке обмеження фактично виключає їх участь у складних операціях із фінансовими інструментами та концентрацію на інвестиційних або посередницьких функціях.

Таким чином, функціональні обмеження, встановлені для банків фінансової інклюдії, фокусують їх діяльність на наданні базових банківських послуг населенню та суб'єктам малого бізнесу.

Водночас законопроект містить ряд обмежень спрямованих на забезпечення фінансової стабільності банківських установ та мінімізацію

кредитних ризиків. Зокрема, передбачається, що при здійсненні кредитних операцій банки фінансової інклюзії зобов'язані дотримуватися встановлених нормативних обмежень щодо максимального розміру заборгованості позичальників, диференційованих залежно від категорії позичальника та строку кредиту, а також передбачають спеціальні умови для кредитів на придбання житла (табл. 1.6)

Трансформація ролі українських фінансових установ як соціально відповідальних інституцій передбачає їх активну участь у відновленні людського капіталу країни. Одним із ключових напрямів сьогодні є реінтеграція та фінансова інклюзія ветеранів у фінансовому секторі.

Таблиця 1.6 - Обмеження щодо максимального розміру кредитних операцій банку фінансової інклюзії відповідно до Проекту Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні [50]

Категорія позичальника	Вид кредитної операції	Максимальний розмір сукупної заборгованості*
Фізична особа	Кредити строком до 1 року	Не більше 15 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року
	Кредити строком понад 1 рік (крім житлових)	Не більше 40 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року
	Кредити строком понад 1 рік на придбання або реконструкцію житла (за умови іпотеки/застави)	Не більше 240 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року
Юридична особа	Усі види кредитних операцій	Не більше 2400 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року
Фізична особа – підприємець	Усі види кредитних операцій	Не більше 2400 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року
Органи державної влади та органи місцевого самоврядування	Усі види кредитних операцій	Не більше 2400 мінімальних заробітних плат, установлених на 1 січня відповідного року

За ініціативи Національного банку України та за підтримки Європейського банку реконструкції та розвитку міжнародна компанія Korn Ferry підготувала рекомендації для фінансових установ-роботодавців щодо залучення ветеранів до роботи у фінансових установах, створення для них адаптованих умов праці та можливостей для професійної реалізації [32]. Упровадження цієї найкращої світової практики в Україні сприятиме підвищенню інклюзивності та доступності фінансових установ, створюючи сприятливе середовище для всіх працівників.

Лідером впровадження фінансової безбар'єрності став Райффайзен, який першим серед банків в Україні запровадив посаду Veteran Officer та другий раз поспіль увійшов до топ-30 найкращих роботодавців для ветеранів і ветеранок за версією Forbes Ukraine.

Важливу роль діагностичного інструменту у контексті фінансової інклюзії відіграє індекс Kantar [80]. Методологія оцінки за даними Kantar Індексу дозволяє виміряти не лише формальну присутність банківських послуг на різних ринках, а й рівень доступності, прийнятності та справедливості цих послуг серед споживачів.

За результатами дослідження Kantar «Індекс Інклюзивності Брендів 2025», значна частина українського населення стикалася з проявами дискримінації протягом останнього року (46%). Особливо високі показники спостерігаються серед ветеранів війни (56%) та представників покоління Z (52%), що свідчить про наявність значних соціальних бар'єрів у доступі до товарів і послуг, включно з фінансовими. У той же час, випадки дискримінації при зверненні за фінансовими послугами зафіксовані серед 4% міленіалів, 11% представників покоління X і 13% ветеранів, що вказує на реальні перешкоди у фінансовій сфері для окремих категорій населення. Ці дані підкреслюють актуальність розробки та впровадження програм фінансової інклюзії і реінтеграції ветеранів та їхніх сімей [80].

Результати проведеного дослідження практики розвитку фінансової інклюзії у банківській сфері України дозволяють обґрунтовано зробити

висновок про поступовий перехід до системного підходу, що поєднує регуляторні інновації, соціальну спрямованість банківських послуг та дотримання міжнародних стандартів фінансової стабільності. Створення банків фінансової інклюзії в таких умовах сприятиме не лише розширенню доступу до фінансових послуг, а й стимулюванню соціально-економічного відновлення регіонів та підвищення стійкості національної фінансової системи.

1.3 Фінансова стійкість банківської системи: сутність, етапи формування та класифікаційні ознаки

Одним із ключових завдань економічної політики будь-якої країни є забезпечення стабільного та ефективного функціонування фінансового ринку, незалежно від рівня розвитку економіки. Стійкість банківської системи закладено в основі цього завдання, оскільки саме банки відіграють центральну роль у фінансовому посередництві.

Доцільність дослідження еволюції розвитку банківської системи в процесі аналізу її стійкості зумовлена тим, що стійкість не є статичною характеристикою, а формується поступово під впливом структурних, інституційних і макроекономічних змін. Банківська система в різні періоди розвитку функціонує в неоднакових умовах, має різний рівень концентрації капіталу, регуляторної зрілості, ризикової експозиції та інтеграції у світові фінансові ринки. Без урахування історичної траєкторії її становлення неможливо адекватно оцінити поточний рівень стійкості та потенціал до протидії кризовим явищам.

Еволюційний підхід дозволяє виявити закономірності зміни механізмів забезпечення стійкості банківської системи на різних етапах її розвитку — від екстенсивного зростання до етапів структурної трансформації та адаптації до

криз. Кожен етап характеризується домінуванням певних ризиків, інструментів регулювання та моделей поведінки банків, що безпосередньо впливає на характер стійкості. Зокрема, у періоди фінансової лібералізації зростає роль ринкових ризиків, тоді як у фазах кризової стабілізації — значення макропруденційного регулювання та державної підтримки.

Дослідження еволюції розвитку банківської системи дає змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки між попередніми кризами, регуляторними рішеннями та сучасним станом фінансової стійкості. Стійкість, сформована в результаті попереднього досвіду подолання криз, відображає здатність системи до навчання та інституційного вдосконалення. Ігнорування цього аспекту призводить до фрагментарної оцінки, яка не враховує накопичені структурні дисбаланси або, навпаки, сформовані адаптаційні механізми (табл. 1.7)

Таблиця 1.7 – Основні етапи розвитку банківського сектору України

Етап	Період	Характеристика етапу (перефразовано)	Вплив фінансових інновацій
Нульовий етап	1988–1990 рр.	Формування перших прототипів комерційних банків в Україні в складі банківської системи СРСР.	Початкові експериментальні форми банківських операцій, підготовка до впровадження нових банківських продуктів.
Перший етап	1991 – перша половина 1992 рр.	Перереєстрація банків та початок формування незалежної національної банківської системи.	Впровадження нових процедур реєстрації та ліцензування банків, підготовка до використання сучасних фінансових інструментів.
Другий етап	Друге півріччя 1992 – 1993 рр.	Становлення банківської системи у період економічного та політичного суверенітету.	Поява перших інноваційних банківських продуктів, розвиток технологій обробки платежів.
Третій етап	1994–1996 рр.	Проведення економічних реформ за допомогою монетарних методів.	Використання інновацій у валютному контролі та кредитуванні, формування нових механізмів управління ризиками.
Четвертий етап	1997–1998 рр.	Глибока економічна та фінансова криза, початок структурних реформ у банківській сфері.	Інновації у фінансовому аналізі та контролі ризиків, тестування нових продуктів для стабілізації банків.
П'ятий етап	1999 – жовтень 2008 рр.	Реструктуризація економіки, консолідація банківського капіталу, зниження прибутковості операцій.	Впровадження електронних платіжних систем, нових депозитних та кредитних продуктів, розвиток систем

			управління капіталом.
Шостий етап	Жовтень 2008 – 2009 рр.	Фінансово-економічна криза, загострення проблем у провідних банках.	Активізація фінансових інновацій для управління ризиками та ліквідністю, впровадження антикризових продуктів.
Сьомий етап	2010–2013 рр.	Стабілізація банківської системи та відновлення довіри вкладників після кризи 2008–2009 рр.	Масове впровадження онлайн-банкінгу та цифрових послуг, вдосконалення клієнтського сервісу.
Восьмий етап	2014–2015 рр.	Фінансово-економічна криза та початок реформи банківського сектору НБУ.	Використання інновацій для стабілізації курсу,

Крім того, аналіз еволюції банківської системи є необхідним для ідентифікації фазових переходів між різними режимами її функціонування, що особливо важливо для дослідження стійкості в умовах високої невизначеності. Саме на межі таких переходів під час фінансових, економічних чи геополітичних шоків проявляється реальний рівень стійкості системи. Еволюційний аналіз дозволяє визначити, чи має банківська система внутрішній потенціал до самовідновлення, чи потребує зовнішніх стабілізаційних заходів.

Таким чином, дослідження еволюції розвитку банківської системи є методологічно доцільним і необхідним елементом аналізу її стійкості, оскільки забезпечує цілісне бачення процесів формування, трансформації та адаптації системи у довгостроковій перспективі. Такий підхід створює наукове підґрунтя для обґрунтованої оцінки сучасного стану банківської системи та розроблення ефективних стратегій підвищення її стійкості в майбутньому.

У теоретичному вимірі категорія «стійкість» є базовою для аналізу функціонування банківського сектору та часто ототожнюється або тісно пов'язується з поняттями «стабільність», «рівновага» і «надійність». Водночас, попри їхню змістовну близькість, зазначені поняття не є тотожними. Стійкість відображає динамічну здатність системи адаптуватися до змін і протистояти негативним впливам, тоді як стабільність характеризує відносну незмінність і відтворюваність якісних параметрів функціонування банківської системи упродовж тривалого періоду.

Таблиця 1.8 - Сутнісні відмінності та взаємозв'язок категорій «стабільність» і «стійкість» банківської системи

Параметр	Стабільність банківської системи	Стойкість банківської системи	Взаємозв'язок та спільні риси
Визначення	Здатність банків виконувати свої функції та зобов'язання і забезпечувати безперервність фінансових операцій	Здатність банків протистояти негативним впливам та зберігати ключові властивості у складних умовах	Поняття характеризують здатність системи зберігати ключові властивості у довгостроковій перспективі
Фокус оцінки	Виконання зобов'язань перед вкладниками, кредиторами, збереження ліквідності	Адаптивність, протидія кризам, стресостійкість до зовнішніх та внутрішніх ризиків	Стойкість забезпечує підтримку стабільності в умовах криз або змін економічного середовища

Продовження табл. 1.8

Параметр	Стабільність банківської системи	Стойкість банківської системи	Взаємозв'язок та спільні риси
Часова перспектива	Тривалий період без значних коливань у діяльності банків	Здатність швидко адаптуватися до короткострокових та середньо-строкових кризових ситуацій	Разом формують довгострокову надійність та безперервність функціонування банків
Ключові показники	Ліквідність, капіталізація, прибутковість, стабільність доходів	Рівень проблемних кредитів, резерви, здатність протистояти ризикам, фінансова гнучкість	Показники стійкості впливають на показники стабільності, а стабільність є ознакою ефективної стійкості
Пріоритети регулювання	Забезпечення платоспроможності та довіри вкладників	Запобігання системним кризам, управління ризиками та стрес-тестування	Комплексна політика регулятора має одночасно підтримувати обидві категорії
Взаємозв'язок із макроекономікою	Підтримка нормального функціонування економічних процесів	Мінімізація негативного впливу криз на економіку	Стойкі банки забезпечують стабільний розвиток фінансового ринку та економіки загалом
Природа явища	Пасивна характеристика: збереження існуючого стану	Активна характеристика: здатність до протидії та адаптації	Стойкість забезпечує підтримку стабільності в умовах змін та криз

Джерело: систематизовано автором

Розмежування понять «стійкість» і «надійність» також має принципове значення для розуміння сутності банківської діяльності. Адже надійність банку

значною мірою формується на основі суб'єктивного сприйняття з боку вкладників і кредиторів та асоціюється з рівнем довіри до банківської установи. Водночас фінансова стійкість виступає об'єктивною характеристикою, що визначає здатність банку безперервно та ефективно виконувати свої функції в умовах мінливого ринкового середовища.

Не менш важливим є також розмежування стійкості банківської системи та стійкості окремого банку з позицій макро- і мікроекономічного підходів [53]. Зокрема, на макрорівні стійкість характеризує узгоджений розвиток банківського сектору загалом, його спроможність забезпечувати фінансову стабільність економіки та підтримувати економічне зростання. На мікрорівні стійкість банку розглядається як стан і процес його цілеспрямованого розвитку спрямованого на ефективне управління ресурсами, ризиками та фінансовими потоками з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників.

Узагальнюючи наукові підходи, фінансову стійкість банку доцільно трактувати як здатність банківської установи забезпечувати збалансованість фінансових потоків, підтримувати достатній рівень платоспроможності та ліквідності, а також здійснювати рентабельну діяльність у довгостроковій перспективі. Така стійкість формується під впливом сукупності ендогенних та екзогенних чинників, що зумовлює необхідність їх систематизації й класифікації з метою виявлення ключових загроз і резервів зміцнення фінансової стабільності банків

Стабільність та стійкість банків мають взаємодіяти для забезпечення комплексної безпеки фінансового сектору. Використання цих понять допомагає регуляторам прогнозувати розвиток кризових сценаріїв та запроваджувати превентивні заходи. Також важливим є включення міжнародних стандартів у процес оцінки стабільності. Це дозволяє порівнювати стан банківського сектору різних країн та запроваджувати найкращі практики [2].

Історичний аналіз фінансових криз демонструє, що слабка стійкість банківської системи призводить до серйозних наслідків для економіки. В Україні, як і в інших країнах, нестабільність банків впливала на обіг капіталу,

довіру до валюти та інвестиційну привабливість. Під час криз банки змушені обмежувати кредитування та посилювати умови для вкладників. Це, в свою чергу, впливає на економічну активність та зайнятість населення.

Для пом'якшення цих ефектів застосовують стрес-тестування та оцінку капітальної достатності банків. Регулятори також впроваджують механізми страхування депозитів та резервування ліквідності. Важливим є розвиток нормативної бази для забезпечення оперативного реагування на кризи. Дослідження показують, що стабільна та стійка банківська система підтримує макроекономічну стабільність та довгостроковий розвиток. Такі підходи дозволяють уникати системних ризиків та забезпечувати безперервність фінансових послуг.

Стійкість банківського сектору України в умовах війни формується під впливом складної взаємодії внутрішніх та зовнішніх чинників, де конструктивні механізми (державна підтримка, міжнародна допомога, цифровізація, довіра клієнтів) стримують деструктивний вплив воєнних, макроекономічних і поведінкових ризиків. Ключовим завданням є підвищення адаптивності банківської системи, здатності до швидкого реагування та інтеграції у післявоєнну модель економічного відновлення.

Систематизація внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на стійкість банківського сектору України з урахуванням конструктивного і деструктивного впливу та викликів повномасштабної представлена у табл.1.9

Таблиця 1.9 - Систематизація внутрішніх і зовнішніх чинників впливу на стійкість банківського сектору України

Підгрупа чинників	Конструктивний вплив (+)	Деструктивний вплив (-)
Внутрішні чинники		
Фінансово-економічні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Достатність регулятивного капіталу та наявність буферів капіталу 2. Висока ліквідність активів і диверсифікація джерел фондування 3. Зважена кредитна політика з орієнтацією на пріоритетні галузі економіки 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зростання частки проблемних кредитів (NPL), особливо в регіонах бойових дій; 2. Знецінення заставного майна внаслідок руйнувань; 3. Концентрація кредитного портфеля; 4. Зниження прибутковості через підвищення витрат на резервування

	4. Формування резервів з урахуванням воєнних ризиків	
Управлінські та інституційні	<ol style="list-style-type: none"> Ефективне корпоративне управління та розвинена система ризик-менеджменту Адаптивні антикризові стратегії управління Цифровізація банківських процесів і розвиток дистанційних каналів обслуговування Підвищення ролі комплаєнсу та внутрішнього контролю 	<ol style="list-style-type: none"> Управлінські помилки в умовах високої невизначеності Едостатня швидкість ухвалення управлінських рішень Кадрові втрати через міграцію та мобілізацію Зростання операційних ризиків, пов'язаних із кіберзагрозами
Поведінкові (клієнтів і персоналу)	<ol style="list-style-type: none"> Збереження довіри вкладників до банківської системи Розвиток фінансової грамотності та поширення безготівкових розрахунків Участь банків у соціально відповідальних програмах 	<ol style="list-style-type: none"> Панічні настрої населення у кризові періоди Відтік депозитів у разі загострення безпекової ситуації Зниження платоспроможності домогосподарств і бізнесу

Продовження табл. 1.9

Підгрупа чинників	Конструктивний вплив (+)	Деструктивний вплив (-)
Зовнішні чинники		
Макроекономічні	<ol style="list-style-type: none"> Макрофінансова стабілізація та координація дій з боку НБУ Міжнародна фінансова допомога та підтримка МВФ, ЄС, Світового банку Валютне регулювання та стримування інфляційних процесів 	<ol style="list-style-type: none"> Скорочення ВВП та інвестиційної активності Інфляційний тиск і девальваційні очікування Зростання державного боргу та фіскальних ризиків
Політико-правові та безпекові	<ol style="list-style-type: none"> Посилення ролі держави як стабілізатора фінансової системи Антикризове банківське регулювання Гарантії за вкладами та державні програми підтримки бізнесу 	<ol style="list-style-type: none"> Тривалі воєнні дії та ризик ескалації Фізичне знищення фінансової та виробничої інфраструктури Регіональна асиметрія економічного розвитку Правова невизначеність щодо механізмів відшкодування збитків
Соціальні та технологічні	<ol style="list-style-type: none"> Зростання ролі fintech-рішень Адаптація клієнтів до дистанційного банкінгу Інтеграція у європейський фінансовий простір 	<ol style="list-style-type: none"> Кіберзагрози та гібридні атаки Цифрова нерівність серед населення Зростання операційних витрат на забезпечення безпеки

Джерело: систематизовано автором на основі [32; 36; 48; 71]

Отже, стійкість банківського сектору в умовах війни формується під впливом складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх чинників, які мають як

конструктивний, так і деструктивний характер. Домінування внутрішніх фінансово-економічних та управлінських чинників конструктивної дії сприяє підтриманню платоспроможності, ліквідності та капіталізації банків. Водночас посилення зовнішніх макроекономічних, безпекових і соціально-технологічних ризиків підвищує вразливість банківської системи та загострює проблему зростання кредитних і операційних ризиків. У таких умовах важливого значення набуває координація антикризової політики держави та Національного банку України з внутрішніми стратегіями управління банків.

Висновки за розділом 1

1. У ході дослідження обґрунтовано, що фінансові інновації в сучасних умовах є не лише інструментом підвищення конкурентоспроможності фінансових установ, а й системним фактором трансформації фінансового ринку. Встановлено, що відсутність єдиної дослідницької парадигми у трактуванні інновацій зумовлює необхідність уточнення категоріального апарату, оскільки вибір дефініцій прямо впливає на методичні підходи до кількісної та якісної оцінки інноваційних процесів у банківському секторі. Запропоноване розмежування понять «інновації у банківському секторі» та «фінансові інновації у банківському секторі» дозволяє відокремити внутрішньо-організаційні зміни від інновацій, що безпосередньо впливають на фінансові продукти.

2. Доведено, що фінансова інклюзія в умовах повномасштабної війни набуває подвійної природи: з одного боку, вона є індикатором доступності базових фінансових послуг для населення та малого бізнесу, а з іншого боку критично важливим чинником підтримання соціально-економічної життєздатності регіонів і фінансової стабільності держави. Обґрунтовано, що еволюція державної політики України у сфері фінансової інклюзії демонструє

перехід від опосередкованого врахування доступності послуг до інституціоналізації інклюзії як стратегічного напрямку, а з 2022 р. до антикризового забезпечення безперервності фінансових сервісів для вразливих груп населення.

3. Узагальнено, що фінансова стійкість банківської системи є динамічною характеристикою, яка формується еволюційно під впливом інституційних змін, регуляторної зрілості та накопиченого досвіду подолання криз, тому її оцінювання потребує історико-структурного підходу. Розмежовано зміст категорій «стійкість», «стабільність» і «надійність». Зокрема стабільність відображає відносну сталість параметрів функціонування банків, стійкість - здатність системи адаптуватися та протистояти шокам, тоді як надійність значною мірою пов'язана з рівнем довіри суб'єктів ринку.

РОЗДІЛ 2

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПІДВИЩЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

2.1 Тенденції розвитку банківського сектору України

Банківський сектор виступає важливою складовою національного господарства та ключовим елементом фінансової системи держави, виконуючи специфічні економічні й соціальні функції. Його роль визначається здатністю забезпечувати стабільність фінансових потоків, підтримувати економічну активність та створювати умови для ефективного функціонування інших сегментів фінансового ринку.

Однією з базових функцій банківського сектору є трансформація внутрішніх заощаджень в інвестиційні ресурси з мінімальними трансакційними витратами. Водночас банківський сектор виконує важливу роль у реалізації соціально-економічних функцій держави. Банківські установи забезпечують доступ населення та суб'єктів господарювання до базових фінансових послуг,

сприяють реалізації соціальних програм, а також підтримують стабільність платіжної системи, що є необхідною умовою економічної безпеки [2; 3].

Вагома роль банківського сектору в економіці країни зумовлена масштабністю його впливу на ключові процеси життєдіяльності держави, суб'єктів господарювання та домогосподарств. Через механізми фінансового посередництва банки забезпечують безперервність виробництва, обміну, розподілу та споживання матеріальних і нематеріальних благ, що формує основу процесу розширеного відтворення в національній економіці [5].

Особливого значення набуває роль банківського сектору в умовах економічної нестабільності та воєнного стану. Саме банки забезпечують безперервність фінансових операцій, ресурсну підтримку суб'єктів господарювання та виконання державних фінансових зобов'язань, що створює передумови для збереження економічної стійкості країни.

У нових реаліях банківський сектор України продовжує активно адаптуватися до нових викликів, серед яких проблема розбудови банківських екосистем виходить на новий рівень. Високі темпи цифровізації, які стартували у попередні роки та активізувалися воєнним станом, відкрили нові можливості та водночас визначили нові тренди та рішення для фінансової екосистеми в цілому. Як свідчить практика, саме інтеграція з фінтех-рішеннями дала змогу банкам оперативного адаптуватися до нестабільності зовнішнього середовища та забезпечити безперервність фінансових послуг за умов підвищених ризиків і невизначеності.

З огляду на це, подальший аналіз нами буде зосереджено на виявленні і систематизації актуальних трендів розвитку банківської системи України. Комплексну оцінку основних показників діяльності банків здійснено за період 2014-2024 років.

Наведена у таблиці 2.1 динаміка абсолютних і відносних показників банківської системи України за 2014–2024 рр. свідчить про глибоку трансформацію сектору, його консолідацію та переорієнтацію на менш ризикові активи. Прослідковується тенденція, що війна, попри негативний

вплив на кредитування та інституційну структуру, одночасно стала каталізатором підвищення ролі банків у фінансуванні держави та забезпеченні фінансової стабільності.

Починаючи з 2014 року, банківський сектор функціонував в умовах макроекономічної нестабільності, девальвації національної валюти та втрати довіри до фінансових інститутів. У відповідь на ці виклики Національний банк України ініціював масштабну трансформацію інституційного середовища, спрямовану на очищення ринку від неплатоспроможних банків, підвищення прозорості власності та посилення вимог до капіталу і ризик-менеджменту.

Результатом реалізації зазначених заходів стало істотне скорочення кількості банківських установ при одночасному зростанні ролі системно важливих та капіталізованих банків (табл.2.1, рис.2.1).

Таблиця 2.1 – Динаміка основних показників діяльності банків України за період 2014-2024 рр.

Показник	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість банків за Реєстром	163	117	96	82	77	75	74	71	67	63	61
- темп змін, у % до попереднього року	х	-28,22	-17,95	-14,58	-6,10	-2,60	-1,33	-4,05	-5,63	-5,97	-3,17
з них: з іноземним капіталом	51	41	38	38	37	35	33	33	29	27	26
-темп змін, у % до попереднього року	х	-19,61	-7,32	0,00	-2,63	-5,41	-5,71	0,00	-12,12	-6,90	-3,70
у т.ч. зі 100% іноземним капіталом	19	17	17	18	23	23	23	23	22	19	19
-темп змін, у % до попереднього року	х	-10,53	0,00	5,88	27,78	0,00	0,00	0,00	-4,35	-13,64	0,00
Активи банків, млн.грн	1316852	1254385	1256300	1333831	1359703	1494460	1822814	2053928	2351678	2945030	3414920
-темп змін, у % до попереднього року	х	-4,74	0,15	6,17	1,94	9,91	21,97	12,68	14,50	25,23	15,96
Офіційний валютний курс UAH/USD, грн.	15,77	24	27,19	28,07	27,69	23,69	28,27	27,28	32,34	36,57	40,15
-темп змін, у % до попереднього року	х	52,19	13,29	3,24	-1,35	-14,45	19,33	-3,50	18,55	13,08	9,79
Готівкові кошти та банківські метали, млн.грн	28337	34353	36500	44 443	47 285	56673	73746	75759	74916	79338	111568
-темп змін, у % до попереднього року	х	21,23	6,25	21,76	6,39	19,85	30,13	2,73	-1,11	5,90	40,62
Кредити надані клієнтам, млн.грн	1006358	1009177	1005920	1036745	1118860	1033430	960597	1065347	1036213	1024678	1138032

Продовження табл.2.1

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
-темп змін, у % до попереднього року	х	0,28	-0,32	3,06	7,92	-7,64	-7,05	10,90	-2,73	-1,11	11,06
Вкладення в цінні папери та довгострокові інвестиції, млн.грн	168928	198841	332270	425 803	480 615	539466	791373	829887	1022658	1466474	1693022
-темп змін, у % до попереднього року	х	17,71	67,10	28,15	12,87	12,24	46,70	4,87	23,23	43,40	15,45
Капітал, млн.грн	148023	103713	123780	161108	154960	199 921	209460	255514	215840	296044	368348
-темп змін, у % до попереднього року	х	-29,93	19,35	30,16	-3,82	29,01	4,77	21,99	-15,53	37,16	24,42
Зобов'язання банків, млн.грн	1168829	1150672	1132500	1172723	1204743	1293377	1613381	1797718	2135838	2648986	3046573
-темп змін, у % до попереднього року	х	-1,55	-1,58	3,55	2,73	7,36	24,74	11,43	18,81	24,03	15,01
Чистий прибуток (збиток), млн.грн	-52966	-66600	-159387	-26491	22339	58356	39727	77376	21 921	83 039	90 907
-темп змін, у % до попереднього року	х	25,74	139,32	-83,38	-184,33	161,23	-31,92	94,77	-71,67	278,81	9,48

Джерело: складено автором на основі [34]

У період 2022–2024 років трансформація інституційної структури відбувалася вже в умовах повномасштабної війни, що посилювало значення фінансової стійкості, адаптивності та державної підтримки банківської системи. Таким чином, еволюція інституційної структури банків за досліджуваний період відображає перехід від фрагментованої та вразливої моделі до більш концентрованої, регульованої й орієнтованої на забезпечення фінансової стабільності та безперервності функціонування економіки.

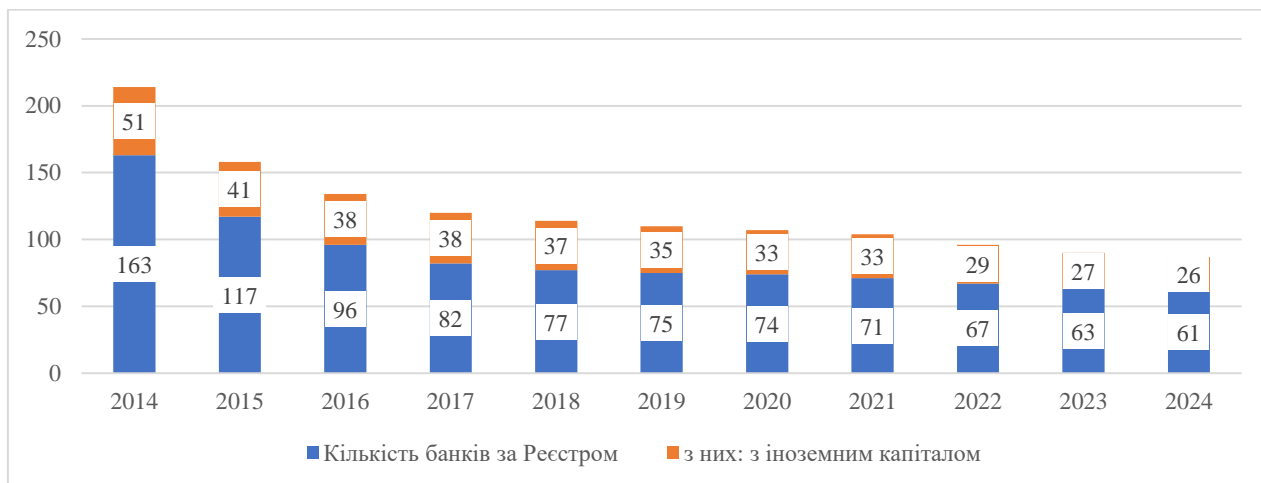

Рисунок 2.1 - Динаміка кількості банківських установ в Україні за 2014-2024 роки

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Упродовж 2014–2024 років кількість банків за Реєстром скоротилася майже у 2,7 рази. Зокрема, через банкрутство 50 банків у 2014-2015 роках банківська система України втратила 230 млрд грн. чи 9% ВВП України [18]. Основними причинами скорочення стали посилення регуляторних вимог з боку НБУ, масштабне «очищення» ринку від неплатоспроможних та фіктивних банків, а також докапіталізаційні вимоги відповідно до стандартів Basel III.

Число банків з іноземним капіталом за аналізований період зменшилося з 51 до 26 (рис. 2.2). Основною причиною стало вихід окремих іноземних інвесторів з українського ринку через зростання геополітичних ризиків, військову агресію РФ, макроекономічну нестабільність та зниження інвестиційної привабливості. Водночас кількість банків зі 100% іноземним

капіталом в цей період залишалася відносно стабільною, що свідчить про довгострокову стратегію окремих міжнародних банківських груп щодо присутності в Україні.

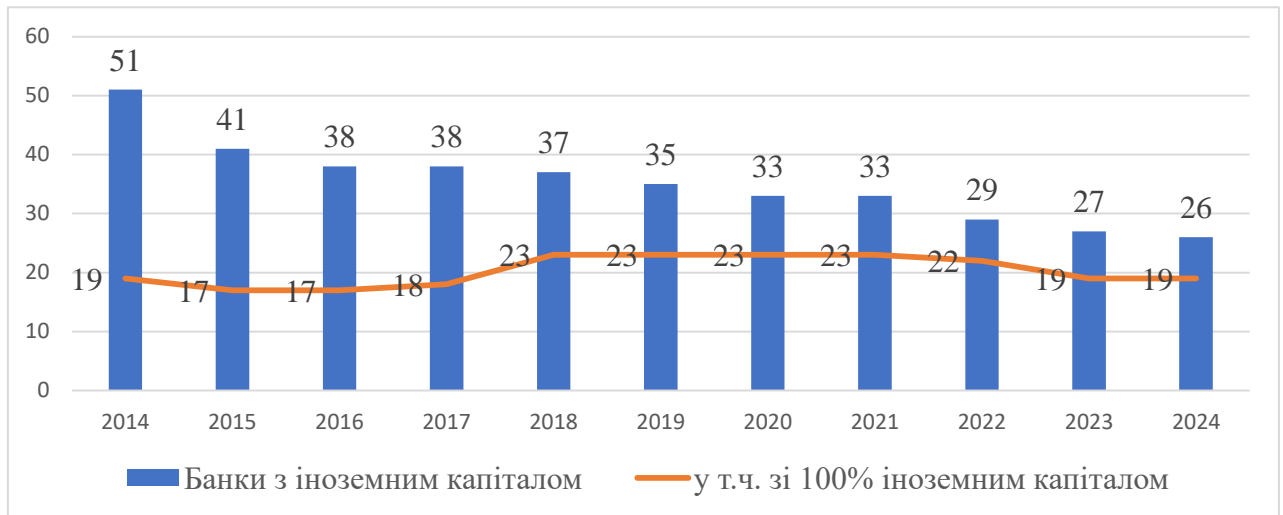

Рисунок 2.2 - Динаміка кількості банківських установ з іноземним капіталом в Україні за 2014-2024 роки

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Банки з іноземним капіталом у 2014–2024 рр. залишалися одним із ключових «якорів» довіри до банківської системи України, поєднуючи доступ до міжнародних стандартів ризик-менеджменту, комплаєнсу та відносно консервативні бізнес-моделі. Їхня роль особливо виразно проявилася після шоків 2014-2016 рр., коли країна пройшла масштабне «очищення» сектору. Зокрема, у 2014-2018 рр. з ринку було виведено 103 банки, а найбільший банк країни (ПриватБанк) націоналізовано (рішення НБУ від 18.12.2016) [34].

На цьому тлі іноземні групи, що залишилися, передусім європейські, посилили репутаційну функцію для вкладників і бізнесу, оскільки їхня присутність передбачає підзвітність материнським структурам та зовнішнім регуляторам, а також дотримання політик KYC/AML та санкційного комплаєнсу.

Кількісно сегмент іноземного капіталу впродовж десятиліття трансформувалася разом із загальним скороченням кількості банків. Якщо на

01.01.2014 в Україні працювало 180 банків, із них 49 - з іноземним капіталом (19 – зі 100% іноземним), то станом на 01.01.2025 – 63 банки, з них 27 – з іноземним капіталом (19 – зі 100% іноземним) [34]. Тобто частка іноземних банків у кількості установ формально зросла на фоні звуження банківського сектору, що відображає їхню відносну стійкість у періоди стресу та здатність працювати в умовах жорсткішого нагляду.

У період повномасштабної війни іноземні банки проявили високу операційну безперервність та конкурентоздатність у залученні ресурсів і підтриманні платіжної інфраструктури. Важливо, що у «зрізі якості активів» банки з іноземним капіталом демонстрували нижчу частку непрацюючих (проблемних) кредитів банку (NPL) порівняно з держсектором. Зокрема, за підсумками 2024 року НБУ повідомляв про зниження NPL у групі банків з іноземним капіталом до 10,9% (для держбанків – 43%) [3]. Це посилює їхню роль як «стабілізатора» кредитних ризиків у системі, хоча водночас іноземні банки традиційно обережніші в нарощенні довгострокового кредитування в періоди невизначеності.

Окремої уваги заслуговує включення частини іноземних банків до переліку системно важливих. Наприклад, АТ «Райффайзен Банк» входить до переліку системно важливих банків, затвердженого НБУ [55]. Статус системної важливості означає підвищені регуляторні вимоги та посилений нагляд, що знижує ймовірність кризових сценаріїв і підвищує довіру ринку.

Загалом за 2014-2024 рр. банки з іноземним капіталом еволюціонували на фоні післякризової санації до повноцінних конкурентів системних гравців, підтримуючи фінансову стійкість, стандарти управління ризиками та інвестиційний імідж України навіть за екстремальних воєнних умов.

На рис. 2.3 представлена інформація про динаміку обсягів активів банківських установ в Україні за період 2014-2024 років.

Попри зменшення кількості банків за період який досліджується у понад 2,7 рази відмічаємо зростання їх активів з 1,32 трлн грн у 2014 р. до 3,41 трлн

грн у 2024 р., тобто більш ніж у 2,5 раза. Така динаміка свідчить перш за все про процеси консолідації банківського сектору України.

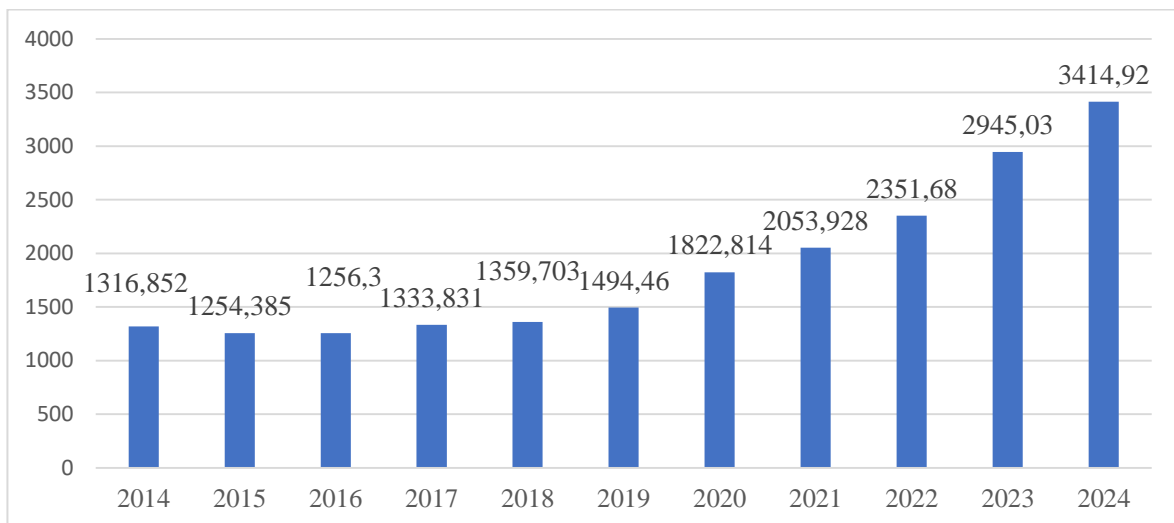

Рисунок 2.3 - Динаміка активів банківських установ в Україні за 2014-2024 роки, млрд грн

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Відповідно до статистичних даних НБУ, загальна позитивна динаміка росту активів банків свідчить про потенціал розвитку банківської сфери України. Особливо помітним є зростання частки активів ТОП-20 банків у загальному обсязі активів системи, що свідчить про поглиблення концентрації та формування групи системно важливих фінансових установ. Це підтверджують і результати наукового дослідження Гладищук Я., яка обґрунтовує, що питома вага активів найбільших банків у 2024 році досягла 93,6%. [55].

Представлена у табл. 2.3 динаміка рейтингової позиції найбільших за обсягом активів 20 банків України упродовж 2015–2024 років дає змогу оцінити не лише масштаби діяльності банків, а і стійкість їх бізнес-моделей в умовах економічної нестабільності.

З метою комплексної оцінки траєкторії розвитку банків упродовж 2015–2024 років в умовах глибоких макроекономічних та воєнних шоків нами здійснено групування банків за моделями розвитку, що ґрунтується на поєднанні динамічних, структурних та інституційних критеріїв. Ключовими

ознаками для класифікації стали стійкість позицій у рейтингах за активами, а також характер і амплітуда змін обсягів активів.

Таблиця 2.2 - Динаміка рейтингу ТОП-10 найбільших за обсягом активів банків України за 2015–2024 роки

Банк	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	Динаміка рейтингових позицій
1. ПриватБанк	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	Стабільно
2. Ощадбанк	2	2	2	2	2	2	2	2	2	2	Стабільно
3. Укресімбанк	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	Стабільно
4. Райффайзен Банк	6	4	5	5	5	5	4	4	4	4	Помірне зростання
5. Укргазбанк	10	5	4	4	4	4	5	5	5	5	Зростання
6. ПУМБ	11	8	9	8	7	7	7	6	6	6	Стійке зростання
7. Укрсиббанк	7	7	10	9	9	8	8	7	7	7	Помірне зростання
8. Універсал Банк	29	28	26	23	16	13	10	10	9	8	Різке зростання
9. Сенс Банк	8	9	8	6	6	6	6	9	8	9	Коливання
10.Креді Агріколь Банк	12	12	13	13	11	11	12	11	10	10	Стабільно
11.ОТП Банк	14	13	12	12	10	10	9	8	11	11	Покращення → стабілізація
12.Сітібанк	16	16	17	15	13	16	15	12	12	12	Стабільно
13.Банк Південний	15	14	14	14	14	12	13	13	14	13	Відносна стабільність
14.Кредобанк	22	20	19	19	18	17	14	14	13	14	Зростання
15.Прокредит Банк	23	19	18	17	15	16	16	15	15	15	Помірне зростання
16.Таскомбанк	33	24	20	18	17	18	17	16	16	16	Зростання
17.А-Банк	36	35	27	26	23	22	21	17	18	17	Значне зростання
18.Банк Восток	28	25	25	25	21	19	20	19	17	18	Помірне зростання
19.ING Банк Україна	17	17	22	21	19	21	23	20	19	19	Нестабільно
20.Банк Кредит Дніпро	25	22	21	20	20	20	19	18	20	20	Стабільно

Джерело: складено автором на основі [34]

Як свідчать дані таблиці 2.2 абсолютну стабільність упродовж усього періоду дослідження демонструють ПриватБанк, Ощадбанк та Укрексімбанк, які незмінно утримують перші три позиції рейтингу за обсягом активів. Така стійкість підтверджує їх системоутворюючу роль у банківській системі України, значну частку в сукупних активах сектору, розвинену мережу відділень і каналів обслуговування, а також постійну підтримку з боку держави. Особливо показовим є приклад ПриватБанку - після націоналізації у 2016 році він не лише зберіг лідерські позиції, а й посилив статус ключового цифрового банку країни. Як показує практика, активний розвиток дистанційних сервісів і технологічних рішень дозволив банку втримати широку клієнтську базу та забезпечити безперервність обслуговування навіть у періоди глибоких криз і воєнних викликів.

До групи відносно стабільних установ також належать Райффайзен Банк, Укргазбанк та Укрсиббанк, рейтингові позиції яких упродовж аналізованого періоду коливалися в межах 4-7 позицій. Аналіз даних офіційних сайтів та основних показників діяльності цих банківських установ про диверсифіковану структуру доходів, зважену кредитну політику, високі стандарти корпоративного управління та інтеграцію в міжнародні фінансові групи пояснює їх стійкі позиції серед інших банків [52, 66, 67]. Важливою рисою цих банків також є здатність зберігати довіру клієнтів і партнерів у умовах макроекономічної нестабільності, валютних коливань та підвищених військових ризиків, що особливо актуально для української економіки після 2022 року.

Найбільш динамічне зростання у рейтингу демонструють Універсал Банк, А-Банк, Таскомбанк, Банк Восток і Кредобанк. Одним із найкращих результатів серед усіх учасників рейтингу і найяскравішим прикладом є Універсал Банк, який піднявся з 29-ї позиції у 2015 році до 8-ї у 2024 році. Таке зростання значною мірою зумовлене запуском і розвитком цифрової платформи monobank, орієнтацією на роздрібний сегмент, активною маркетинговою

політикою та гнучкою бізнес-моделлю, здатною швидко адаптуватися до змін ринкового середовища [68].

Схожі тенденції спостерігаються і в діяльності А-Банку та Таскомбанку, які поступово покращували свої позиції в рейтингу. Це свідчить про їх успішну адаптацію до нових регуляторних вимог, розширення кредитування малого та середнього бізнесу, а також впровадження сучасних фінтех-рішень. Модель розвитку цих банків характеризується підвищеною інноваційністю, активним використанням цифрових каналів обслуговування та швидкою реакцією на зміну потреб клієнтів [1, 61].

Окрему групу формують банки з помірною волатильністю, зокрема ПУМБ, Креді Агріколь Банк, ОТП Банк, Сітібанк, Банк Південний та Прокредит Банк. Їх позиції в рейтингу зазнавали певних коливань, однак у цілому залишалися в межах першої двадцятки. Такі зміни пов'язані з корекцією стратегічних пріоритетів, трансформацією структури активів, а також різною чутливістю до галузевих, кредитних і валютних ризиків. Аналіз даних офіційних сайтів та основних показників діяльності цих банківських установ засвідчив їх чітку орієнтацію на окремі сегменти ринку (корпоративний бізнес, агросектор та міжнародних клієнтів). На нашу думку, це забезпечує відносну фінансову стійкість, але водночас обмежує можливості швидкого масштабування в умовах структурних змін банківського сектору.

До групи банків з підвищеною волатильністю належать Сенс Банк, ING Банк Україна та Банк Кредит Дніпро. Для них характерні коливання рейтингових позицій без сформованого стійкого тренду до зростання. Зокрема, Сенс Банк зазнавав істотних змін позицій, пов'язано з трансформацією структури власності, репутаційними ризиками та переглядом бізнес-моделі в умовах повномасштабної війни [56]. Аналіз основних показників діяльності ING Банк Україна дає підстави для висновків про обмежену динаміку через вузьку спеціалізацію на корпоративному сегменті та міжнародних клієнтах. Подібна ситуація спостерігається і щодо Банку Кредит Дніпро, який загалом

утримує свої позиції, проте не демонструє сталого зростання клієнтської бази та активів в умовах воєнної економіки.

Динаміка активів банківського сектору України у 2014-2024 роках формувалася під впливом поєднання макроекономічних, валютних, фіскальних та геополітичних чинників. Початковий етап аналізованого періоду (2014–2015 рр.) характеризувався різким зростанням обсягу банківських активів у гривневому вимірі, що було зумовлено насамперед масштабною девальвацією національної валюти. У 2015 році офіційний курс гривні до долара США зріс на 52,17%, що автоматично збільшило гривневий еквівалент валютних активів банків без відповідного реального розширення їх економічної діяльності (рис. 2.3). Таким чином, зростання активів у цей період мало переважно номінальний характер.

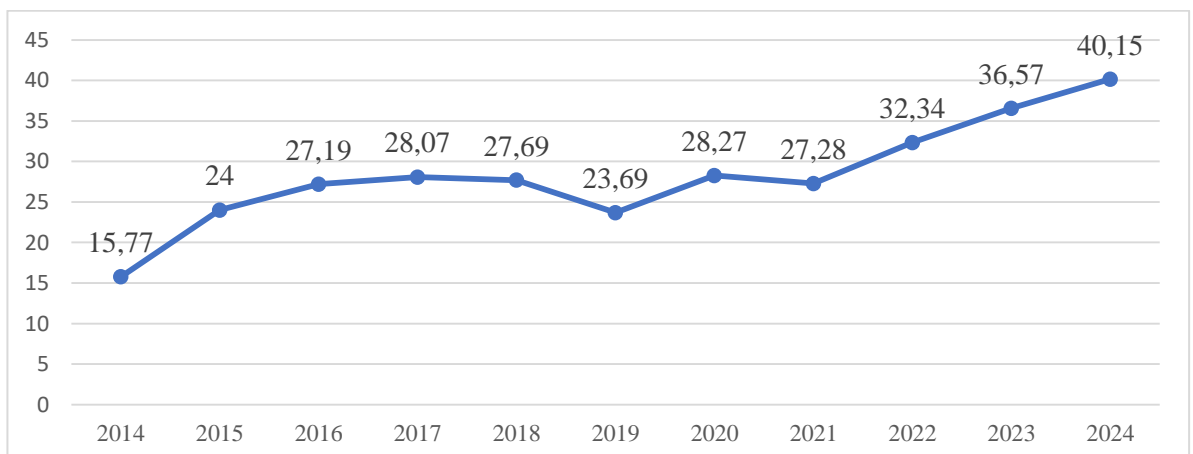

Рисунок 2.4 – Динаміка офіційного курсу UAH/USD, грн

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Додатковим фактором впливу стало погіршення платіжного балансу України, спричинене скороченням експорту, відпливом капіталу та зростанням зовнішніх боргових зобов'язань. Це посилює валютний тиск і зумовило необхідність активного залучення зовнішнього фінансування, що відобразилося у збільшенні обсягів державних цінних паперів у портфелях банків [34].

У 2016-2019 роках динаміка активів набула більш стабільного характеру. Зростання у цей період відбувалося на тлі макроекономічної стабілізації, уповільнення інфляції та поступового відновлення довіри до банківського

сектору. Важливу роль відіграла націоналізація ПриватБанку, яка сприяла укрупненню державного сегмента та суттєвому зростанню активів банків з державною участю [2]. Разом з тим кредитна активність банків залишалася стриманою, а приріст активів значною мірою забезпечувався інвестиціями у державні облігації.

Як свідчать дані табл.2.2 найвищі темпи зростання активів припадають на 2020, 2022 та 2023 роки. У 2020 році ключовим фактором стала пандемія COVID-19, у відповідь на яку з метою підвищення ліквідності в банківській системі та розширення балансових показників держава та Національний банк України реалізували м'яку монетарну політику[4]. Проте вже з 2022 року визначальним чинником стала повномасштабна війна, яка суттєво змінила структуру та економічний зміст зростання активів.

У 2022–2023 роках нарощення банківських активів відбувалося переважно в умовах обмеженої кредитної активності, високих воєнних ризиків і скорочення приватних інвестицій. Зростання було зумовлене значним бюджетним дефіцитом, який фінансувався за рахунок зовнішньої допомоги та внутрішніх запозичень, що призвело до різкого збільшення портфеля ОВДП у банках [1; 5]. Водночас інфляційні процеси та повторне ослаблення гривні сприяли подальшому зростанню активів у номінальному вимірі.

Таким чином, хоча у 2015–2024 роках спостерігається стійкий тренд зростання сукупних активів банківського сектору України, ця динаміка не завжди відображала реальне зміцнення фінансової системи. Значна частина приросту була зумовлена валютними та інфляційними чинниками, а також структурними змінами у балансах банків. Це свідчить про необхідність комплексного аналізу не лише кількісних показників, а й якісної структури активів для об'єктивної оцінки стійкості банківського сектору.

Сукупні активи банківського сектору відображають загальний масштаб і ресурсний потенціал банківської системи, однак не дають повного уявлення про ефективність виконання нею ключової економічної функції — перерозподілу фінансових ресурсів через кредитування. Саме кредити, надані

клієнтам, є базовим інструментом трансформації залучених коштів у реальний сектор економіки та індикатором рівня ділової активності, довіри та ризик-апетиту банків. У зв'язку з цим доцільним є детальний аналіз динаміки кредитів, наданих різним категоріям позичальників, що дозволяє поглибити оцінку структурних змін у банківській системі України впродовж 2015–2024 років (табл.2.3)

Аналіз даних таблиці 2.3 свідчить, що динаміка кредитів, наданих клієнтам банківськими установами України у 2015–2024 роках, характеризується нерівномірністю та залежністю від макроекономічних і геополітичних факторів. У цілому за досліджуваний період обсяг кредитів зріс з 1009768 млн грн у 2015 році до 1138032 млн грн у 2024 році, однак цей приріст не мав сталого характеру й супроводжувався періодами скорочення кредитної активності.

У 2015-2016 роках спостерігається зниження обсягів кредитування внаслідок глибокої банківської та валютної кризи, очищення банківського сектору, зростання частки проблемних кредитів (NPL) та жорсткішої кредитної політики банків. У цей період банки переорієнтовувалися на збереження ліквідності та мінімізацію ризиків, що обмежувало можливості активного кредитування економіки.

У 2017-2018 роках кредитний портфель демонструє помірне відновлення (темпи зростання 103,06% та 107,92% відповідно). Це було пов'язано зі стабілізацією макроекономічної ситуації, поступовим зниженням інфляції та відновленням довіри до банківської системи. Проте вже у 2019–2020 роках знову фіксується скорочення обсягів кредитів, частково обумовлене зниженням ділової активності та зниженням платоспроможності позичальників внаслідок пандемії COVID-19.

Структурний аналіз показує, що ключову частку кредитного портфеля протягом усього періоду формували кредити суб'єктам господарювання. Водночас у 2019-2020 роках їх обсяг суттєво скоротився. Лише з 2021 року

спостерігаємо поступове відновлення кредитування підприємств, а у 2024 році відмічаємо його зростання на 8,54%.

Кредити фізичним особам характеризуються більш високою волатильністю. Після скорочення у 2016 році, з 2017 по 2019 роки.

Таблиця 2.3 – Динаміка кредитів наданих клієнтам банківськими установами України за період 2015-2024 рр.

Найменування показника	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Кредити надані клієнтам	1009768	1005923	1 036745	1 118860	1 033430	960 97	1 065347	1036129	1024678	1138032
Темпи зростання, %	x	99,62	103,06	107,92	92,36	92,95	110,9	97,26	98,89	111,06
Кредити органам влади	3 360	1 427	1 517	2 865	4 724	11 641	26 973	24809	18349	13077
Темпи зростання, %	x	42,46	106,32	188,86	164,89	246,42	231,71	91,98	73,96	71,27
Кредити суб'єктам господарювання	830 632	847 092	864 412	919 071	821 936	749 335	795 513	801327	783690	850581
Темпи зростання, %	x	101,98	102,04	106,32	89,43	91,17	106,16	100,73	97,80	108,54
Кредити фізичним особам	175 711	157 385	170 774	196 859	206 737	199 561	242 633	209944	222590	274272
Темпи зростання, %	x	89,57	108,51	115,27	105,02	96,53	121,58	86,53	106,02	123,22
Кредити небанковим фін. установам	65	20	42	66	33	60	228	48	49	102
Темпи зростання, %	x	30,77	210,00	157,14	50,00	181,82	380,00	21,05	102,08	208,16

Джерело: складено автором на основі [34]

спостерігається активне зростання роздрібного кредитування, зокрема споживчого кредитування.

Повномасштабна війна суттєво вплинула на динаміку кредитування фізичних осіб у банківській системі України. У 2022 році це проявилось у різкому скороченні обсягів кредитів населенню в першу чергу через високу невизначеність населення щодо стабільності майбутніх доходів, зростання рівня безробіття, погіршення фінансового становища домогосподарств. Водночас у 2023–2024 роках спостерігаємо поступове відновлення роздрібного кредитування, причому у 2024 році темп його зростання досяг 123,22%. Основною причиною такої позитивної динаміки, на нашу думку, є зростання номінальних доходів населення внаслідок інфляційних процесів, а також певна адаптація як банківських установ, так і позичальників до функціонування в умовах воєнної економіки.

Окремої уваги заслуговує динаміка кредитів органам влади, які у 2020–2022 роках стрімко зросли. Це пояснюється значним бюджетним дефіцитом та активним використанням банківської системи для фінансування державних потреб в умовах кризи та війни [4]. Натомість через зміну структури фінансування на користь зовнішніх джерел у 2023–2024 роках обсяги таких кредитів скоротилися.

Загалом результати аналізу свідчать, що у 2015–2024 роках кредитна діяльність банків України розвивалася в умовах високої нестабільності та структурних обмежень. Попри номінальне зростання обсягів кредитів у окремі роки, кредитування не стало сталим драйвером економічного зростання, а динаміка портфеля значною мірою відображала кризові та інфляційні процеси, а не реальне розширення фінансової підтримки економіки.

Узагальнюючим показником результативності банківської діяльності є фінансовий результат, зокрема чистий прибуток, який відображає здатність банків адаптуватися до кризових умов, управляти ризиками та забезпечувати стабільність власного капіталу. У зв'язку з цим доцільним є перехід до аналізу фінансових результатів банківського сектору України, що дозволяє комплексно

оцінити наслідки трансформаційних процесів, зумовлених макроекономічними шоками та повномасштабною війною (рис. 2.5). При цьому, станом на 1 січня 2024 року 7 банків із 63 були збитковими, із загальним збитком 245 млн грн., а у третьому кварталі 2025 року збиткові результати мали 11 банківських установ.

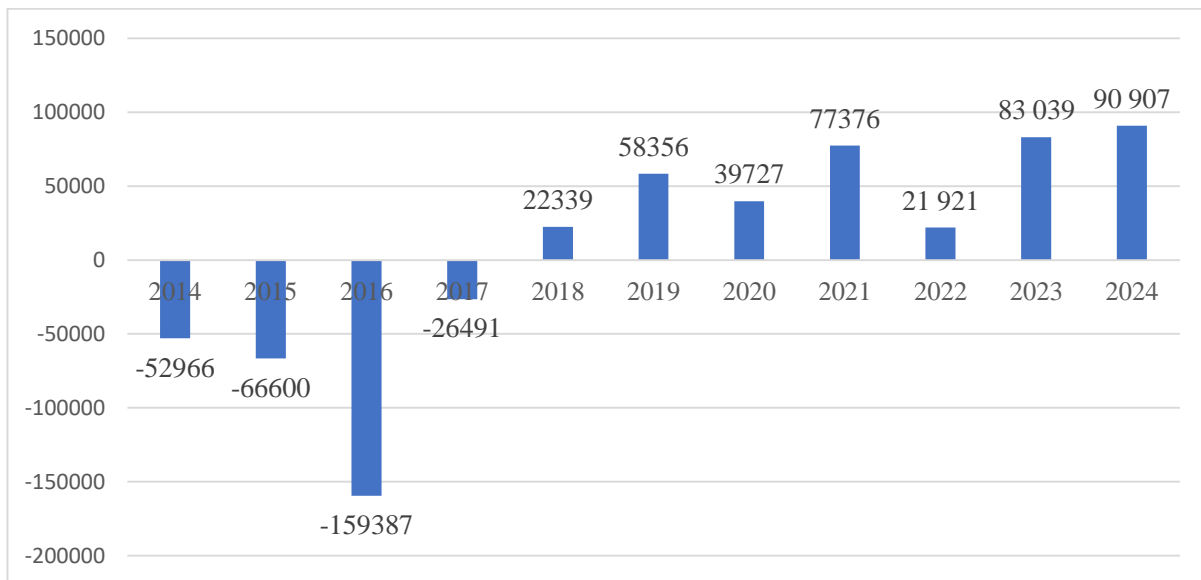

Рисунок 2.5 - Динаміка чистого прибутку (збитку) банків України за 2014-2024 рр., млн грн [26]

Джерело: побудовано автором на основі [34]

Як унаочнено на рис. 2.5 фінансові результати банківської системи України у 2014-2024 роках зазнавали суттєвих коливань, відображаючи зміну економічних умов, регуляторної політики та рівня ризиків у фінансовому секторі. У період 2014-2017 років діяльність банків характеризувалася значними збитками. У ці роки банки змушені були формувати значні резерви під кредитні ризики і як наслідок - негативні фінансові результати.

Заслуговує на увагу, що попри вплив пандемії COVID-19 у 2020–2021 роках банківська система зберегла прибутковість. Завдяки обережній кредитній політиці, високому рівні ліквідності та активному використанні банками інструментів державної підтримки, зокрема програм рефінансування та пільгового кредитування у банківській системі почалося відновлення. Водночас

структура прибутків у цей період дедалі більше зміщувалася в бік операцій з державними цінними паперами [34].

Початок повномасштабної війни у 2022 році створив значні ризики для фінансової стабільності банків, однак уже у 2023–2024 роках банківський сектор продемонстрував високу здатність до адаптації. У 2024 році платоспроможні банківські установи України отримали рекордний чистий прибуток у розмірі 90,907 млрд грн, що у чотири рази перевищує показник 2022 року та на 17,5 % більше, ніж у довоєнному 2021 році. Така динаміка значною мірою була зумовлена високими процентними доходами, зниженням витрат на формування резервів, а також зростанням доходів від операцій з державними борговими інструментами.

Водночас слід зазначити, що рекордні фінансові результати не завжди відображають реальне розширення кредитної підтримки економіки. Значна частина прибутків була сформована за рахунок операцій із державними цінними паперами та інфляційних факторів, що потребує обережного трактування отриманих результатів. Таким чином, фінансові результати банків у 2024 році підтверджують їхню високу адаптивність і стійкість, однак водночас вказують на структурні дисбаланси у джерелах прибутковості.

2.2 Цифрові технології та фінансові інновації у банківському секторі

Упродовж останніх років цифрова трансформація банківського сектору пройшла шлях від вимушеної реакції на кризові обставини до усвідомленої довгострокової стратегії розвитку. Пандемія COVID-19 стала каталізатором швидких змін, однак банки змогли трансформувати первинну адаптацію у стійку конкурентну перевагу, заклавши цифрові технології в основу бізнес-моделей. У результаті цифровізація перестала сприйматися як допоміжний

інструмент і набула статусу ключового фактору стратегічної ефективності та зростання.

Паралельно цифровізація стала одним із ключових механізмів підвищення стійкості банківського сектору в умовах шоків пандемії та повномасштабної війни. Стійкість у цьому вимірі означає здатність банків забезпечувати безперервність критично важливих сервісів, підтримувати платіжну інфраструктуру, оперативно адаптувати процеси комплаєнсу та управління ризиками, а також зберігати довіру клієнтів у періоди нестабільності.

Основні етапи розвитку цифрових технологій і фінансових інновацій у банківському секторі у 2020–2025 роках систематизовано у табл. 2.4.

Таблиця 2.4 – Еволюція цифрових фінансових інновацій у банківському секторі України у 2020–2025 роках

Ключові чинники змін	Основні напрями цифрової трансформації	Характерні цифрові рішення та інновації
Пандемія COVID-19, локдауни, обмеження фізичного доступу до відділень (2020 рік)	Кризова цифрова адаптація	Масштабування мобільного та інтернет-банкінгу, дистанційний онбординг, е-КУС, безготівкові платежі
Постпандемічне відновлення, зростання цифрових очікувань клієнтів (2021 рік)	Системна інтеграція цифрових технологій	Автоматизація внутрішніх процесів, цифрові кредитні продукти, розвиток BankID НБУ
Повномасштабна війна, безпекові та міграційні ризики (2020 рік)	Цифровізація як чинник фінансової стійкості	Дистанційні сервіси 24/7, підтримка платіжної інфраструктури, посилення кіберзахисту
Адаптація до тривалої нестабільності, конкуренція з фінтехом (2023 рік)	Платформізація та клієнтоорієнтація	API-рішення, партнерства з фінтех-компаніями, персоналізація сервісів
Посилення регуляторних вимог, ESG та комплаєнс (2024 рік)	Регульована цифрова трансформація	Миттєві платежі, аналітика ризиків, цифровий комплаєнс, ESG-інструменти
Технологічна зрілість, розвиток ШІ та відкритого банкінгу (2025 рік)	Інтелектуальний та екосистемний банкінг	Генеративний ШІ, predictive analytics, відкритий банкінг, персоналізовані продукти

Таким чином, характерною рисою сучасного етапу є глибока інтеграція цифрових технологій у всі бізнес-процеси банків. Водночас цифрова трансформація не нівелювала значення людського фактору, а сформувала

гібридну модель клієнтського досвіду, де персоналізовані цифрові канали поєднуються з консультаційною підтримкою.

Провідні банківські установи системно інвестують у цифрову інфраструктуру. Аналіз 15 провідних банків різних форм власності (табл. 2.5) показує, що технологічний компонент уже став невід’ємною частиною банківської діяльності. Зокрема, близько десятої частини всіх працівників припадає на ІТ-персонал. Така пропорція свідчить не про допоміжну роль технологій, а про їх системне значення для функціонування банківського сектору.

Таблиця 2.5 - Структура персоналу та ІТ-кадрове забезпечення провідних банків України

Місце	Назва банку	Технічні спеціалісти	Працівники в ІТ-підрозділах	Співробітники в Україні
1	ПриватБанк	2 395 + 762	2 395	17 255
2	ПУМБ	901 + 131	901	7 200
3	Райффайзен Банк	763 - 89	863	5 461
4	Ощадбанк	624 + 74	624	16 193
5	Sense Bank	550 + 106	555	4 444
6	UKRSIBBANK BNP Paribas Group	250 + 12	400	4 300
7	Банк «Південний»	249 + 127	272	1 700
8	Креді Агріколь Банк	244 + 76	244	2 127
9	ОТП Банк	239 + 36	244	2 210
10	Укргазбанк	207 + 37	235	3 832
11	Банк Альянс	190 + 16	30 - банк, 160 - Alliance dgtl	932 (752 - банк, 180 - Alliance dgtl)
12	Укрексімбанк	180 - 38	250	2 000
13	Кредобанк	160 - 10	168	1 622
14	А-банк	150	150	3 000
15	Universal Bank	105 - 26	105	2 984
Всього		7 207	7 616	75 260

Наведені дані дають цілісне уявлення про те, як українські банки вибудовують свої кадрові моделі в умовах цифрової трансформації.

Найбільші банки, насамперед ПриватБанк, концентрують значні людські ресурси у сфері технологій. Велика кількість технічних спеціалістів у поєднанні з масштабним штатом пояснюється не лише розміром банку, а й його орієнтацією на цифрові сервіси та власні технологічні рішення. Аналогічна

тенденція характерна і для середніх за розміром банків також активно інвестують у ІТ-кадри, що підтверджує:

Цікавим є те, що у частини менших банків частка ІТ-персоналу у загальній чисельності співробітників є навіть вищою, ніж у великих установах. Це вказує на свідомий вибір бізнес-моделі, орієнтованої на дистанційні послуги, цифрові продукти та мінімізацію фізичної інфраструктури. Водночас нижча частка ІТ-фахівців у деяких банках може свідчити про обмежені технологічні можливості або більшу залежність від традиційних операційних процесів.

З огляду на вищенаведене можемо зробити висновок, що цифровізація в українському банківському секторі перестала бути привілеєм лише системно важливих установ і стала стандартом для конкурентоспроможності на ринку.

Цифрові інновації у банківському секторі розвиваються не лише «всередині» банків, а й через партнерства з фінтех-ринком. Така модель співпраці зумовлена високими темпами технологічних змін і спеціалізацією фінтех-ринку, який пропонує вузькоспрямовані, але високоефективні рішення у сферах платежів, кредитного скорингу, аналітики даних, кібербезпеки та клієнтських сервісів. Для банків партнерства з фінтехом стають способом швидше впроваджувати інновації, знижувати витрати на розробку власних рішень і скорочувати час виходу нових продуктів на ринок, зберігаючи при цьому регуляторну надійність і довіру клієнтів.

Водночас така кооперація трансформує традиційну роль банків у фінансовій системі, поступово зміщуючи акцент від замкнених ієрархічних структур до платформних та екосистемних моделей. Банки дедалі частіше виступають інтеграторами фінансових і нефінансових сервісів, надаючи доступ до інфраструктури, платіжних рахунків і клієнтських даних через API, тоді як фінтех-компанії відповідають за інтерфейс, аналітику та інноваційні сценарії використання. Такий розподіл ролей безумовно підвищує конкуренцію та сприяє фінансовій інклюзії, але водночас посилює взаємозалежність учасників фінансового ринку у разі технологічних або фінансових збоїв.

За даними Української асоціації фінтех та інноваційних компаній (UAFIC), у каталозі 2024 року зазначено 256 фінтех-компаній на ринку, з яких 75% пройшли точку беззбитковості; 47% працюють на міжнародному ринку; 79% фінансуються виключно власним коштом [52]. Для банків це означає, що конкуренція відбувається не лише між банками, а й між екосистемами (банк + партнери + платформа).

Зростання ролі фінтеху та його інтеграція у банківську інфраструктуру актуалізують питання оцінки потенційних ризиків для фінансової стабільності. Поряд із позитивним ефектом у вигляді інновацій і розширення доступу до фінансових послуг виникають загрози, пов'язані з концентрацією технологічних провайдерів, кіберризиками, непрозорими бізнес-моделями та регуляторними розривами між банками і небанківськими учасниками. У цьому контексті особливої ваги набуває формування системи показників і індикаторів, які дозволяють своєчасно моніторити масштаб і значущість розвитку фінтеху, оцінювати його вплив на фінансову стійкість і запобігати накопиченню системних ризиків у фінансовому секторі.

У табл.2.6 наведено систематизацію потенційних загроз та запропоновано ключові показники для моніторингу значущості розвитку FinTech у контексті забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору.

Таблиця 2.6 - Потенційні загрози та показники для моніторингу значущості розвитку FinTech у контексті забезпечення фінансової стабільності фінансового сектору

Зміст загроз фінансовій стабільності	Показник
Зростання витрат на відповідність вимогам (compliance) для традиційних фінансових установ призводить до активної співпраці з FinTech-компаніями на аутсорсинговій основі, що може стосуватися окремих напрямів бізнесу та операційних процесів. Така диверсифікація процесів призводить до розмежування об'єктів регуляторного впливу в межах однієї фінансової послуги та, відповідно, усуває межі бізнес-відповідальності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Кількість функцій фінансових установ, переданих на аутсорсинг FinTech-компаніям 2. Кількість FinTech-компаній, що надають фінансові послуги (платіжні послуги, перекази грошей, кредитування) 3. Співвідношення грошового обороту FinTech-компаній та небанківських фінансових установ
FinTech-компанії (залежно від спеціалізації) працюють або поза регуляторним периметром	1. Факт впровадження ризико-орієнтованого нагляду за діяльністю

традиційних фінансових установ, або підпорядковуються значно нижчим стандартам нагляду та регулювання. За значного зростання обсягів такого бізнесу вплив регуляторного арбітражу на ефективність системи нагляду за діяльністю установ, що надають послуги грошового посередництва, може суттєво збільшитися, тобто рівень контролю фінансового сектору загалом погіршиться	небанківських фінансових установ 2. Співвідношення кількості видів діяльності FinTech-компаній, що потребують фінансової ліцензії, і тих, що можуть здійснюватися без неї 3. Глибина трансграничної діяльності FinTech-компаній
--	---

Продовження табл. 2.6

Зміст загроз фінансовій стабільності	Показник
Заглиблення мережевих зв'язків між різними типами установ, що працюють у сфері фінансових послуг, підвищує чутливість фінансової системи до: (1) кібер-атак; (2) ризику ненадійності третьої сторони (зв'язок певного набору фінансових установ, особливо системно важливих, з однією FinTech-компанією) може призвести до операційних збоїв; (3) репутаційних ризиків	3 Якість систем кібербезпеки у фінансових установах (кількість випадків несанкціонованого доступу до внутрішньої системи фінансових установ; обсяг збитків від несанкціонованого доступу) 4 Рівень концентрації FinTech-компаній на ринку за спеціалізацією 5 Рівень захисту споживачів фінансових послуг, що надаються FinTech-компаніями (кредитування, платежі)
Підтримка критичної маси попиту економічних агентів на платежі та перекази через FinTech. Операційні збої у роботі платіжних сервісів (з об'єктивних причин або навмисно організовані) можуть вивести економічну систему з рівноваги, погіршити бізнес-клімат та знизити довіру до інституту фінансового посередництва загалом	Рівень концентрації FinTech на ринку платежів і переказів
Максимальне впровадження штучного інтелекту з метою мінімізації вартості послуг може стимулювати появу нових та непередбачуваних джерел «інфікування» фінансових ринків	1. Кількість фінансових установ, що використовують штучний інтелект як альтернативу людським ресурсам у процесі обслуговування клієнтів 2. Глибина впровадження штучного інтелекту у діяльність фінансових установ

Джерело: систематизовано автором

Представлені у таблиці показники, за нашим переконанням, є достатньо об'єктивними для оцінки впливу розвитку FinTech на фінансову стабільність, оскільки безпосередньо пов'язані з ключовими джерелами ризиків і дозволяють перейти від описового аналізу до кількісного моніторингу. Отже, у сукупності ці індикатори забезпечать комплексне бачення взаємозв'язку між інноваціями

та стабільністю фінансового сектору. Водночас відсутність систематизованих і публічно доступних статистичних даних щодо масштабів аутсорсингу банківських функцій FinTech-компаніям, глибини впровадження штучного інтелекту, рівня концентрації технологічних провайдерів та пов'язаних із цим ризиків істотно обмежує можливості практичної оцінки їх впливу на фінансову стабільність. За таких умов емпіричний аналіз зазначених процесів наразі має переважно концептуальний і аналітичний характер, а повноцінна кількісна верифікація запропонованих показників зумовлює необхідність подальшого розвитку статистичної бази та регуляторної звітності у сфері FinTech.

Для узагальненої оцінки рівня цифрової трансформації банківського сектору використовується Індекс готовності банків до цифровізації, який відображає спроможність банків ефективно впроваджувати та використовувати цифрові технології у своїй діяльності. Сутність індексу полягає у комплексному підході до вимірювання цифрової зрілості, що охоплює такі складові, як розвиток цифрової інфраструктури, рівень проникнення онлайн- та мобільних банківських послуг, використання цифрових платежів, готовність до впровадження інновацій (open banking, API, хмарні рішення, ШІ), а також інституційну та регуляторну підтримку цифровізації. У порівняльному вимірі індекс дозволяє зіставляти рівень цифрової готовності банківських систем різних країн, зокрема України та держав Європейського Союзу.

На рис. 2.6 відображено рівень проникнення послуг цифрового банкінгу в Україні та країнах ЄС, що вказує на відповідність в цілому вітчизняної практики глобальним трендам.

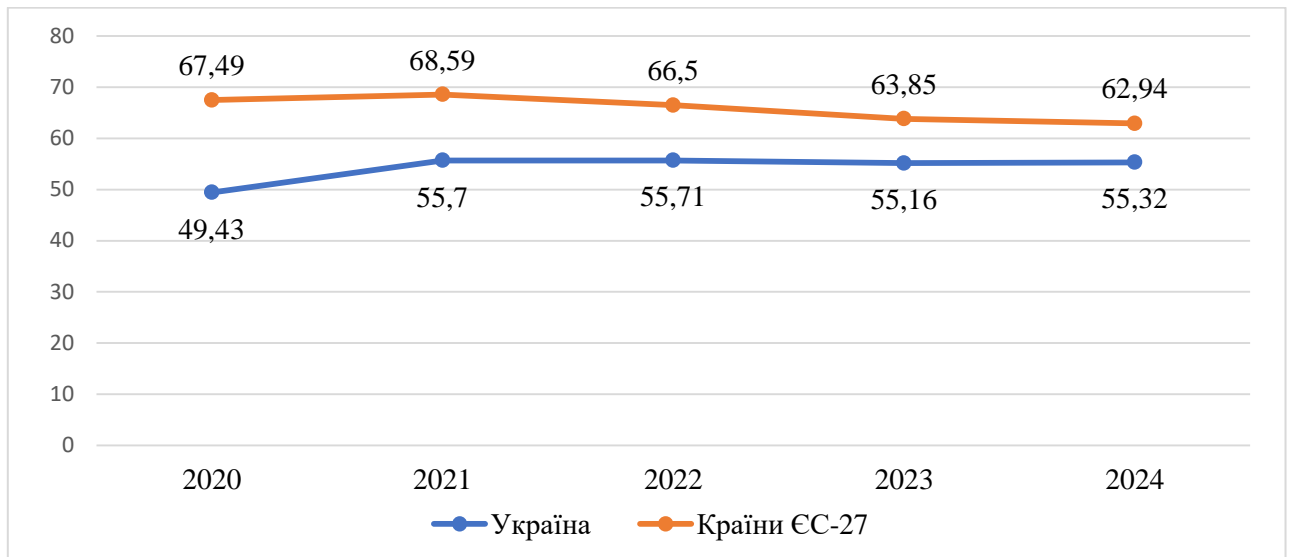

Рисунок 2.6 - Рівень проникнення цифрового банкінгу у сферу фінансових послуг для України та середнього значення по країнах ЄС-27 за 2020–2024 рр.

Джерело: побудовано автором на основі [26]

Водночас, порівнюючи українські індикатори проникнення онлайн-банкінгу, з аналогічними показниками в європейських країнах, доцільно відмітити, що незважаючи на позитивну тенденцію розвитку в Україні, вони залишаються нижчими, аніж в інших країнах.

Найбільш «вимірюваною» складовою цифровізації банків є розвиток безготівкових платежів і платіжної інфраструктури. За даними НБУ, у 2024 році кількість операцій з платіжними картками, емітованими українськими банками становила 8 654,4 млн операцій, а загальна сума — 6 577,4 млрд грн. При цьому безготівкові операції домінували: частка безготівкових операцій за кількістю досягла 94,6%, а за сумою — 64,5% [9].

Структура безготівкових операцій у 2024 році підтверджує зміщення у бік digital-споживання:

- оплата в торговельній та сервісній мережі (POS-оплати) - 73,4% за кількістю та 46,8% за сумою безготівкових карткових операцій);
- перекази card-to-card - 31,1% від суми безготівкових операцій);
- онлайн-оплати товарів/послуг -13,6% за кількістю та 14,7% за сумою;
- обсяг онлайн-оплат - 622 млрд грн [9].

Важливо, що зростання кешлес-операцій підкріплюється розширенням платіжної інфраструктури. НБУ фіксує, що у 2024 році кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах зросла на 10,5% (до 496,6 тис.), причому 97,5% терміналів - безконтактні. Одночасно збільшилася кількість торговців, що приймають картки (включно з онлайн-каналом), до 518,4 тис. (+12,8% р/р) [36].

Динаміка 2025 року демонструє продовження тренду. За підсумками 9 місяців 2025 року частка безготівкових операцій за сумою становила 65,4%, а за кількістю -95,4% [65]. У структурі безготівкових операцій найбільша частка припала на розрахунки в торговельній/сервісній мережі - 74,4% за кількістю та 50,7% за сумою [34].

Окремим маркером «цифрової зрілості» банків є перехід від операцій із фізичним зчитуванням картки до безконтактних технологій (NFC-картка, смартфон, wearable-пристрої). За даними НБУ, у січні–вересні 2025 року частка операцій у торговельній мережі з фізичним зчитуванням даних з носія картки знизилась до 1,8% за кількістю та 2,5% за сумою; решта - безконтактні [34].

Важливе значення для оцінки потенціалу розвитку банківських екосистем в Україні має аналіз банків, які працюють виключно онлайн, без фізичних відділень. Серед переваг Інтернет-банку як для банків, так і для клієнтів доцільно виділити зниження транзакційних витрат. Крім того, розширення сфери Інтернет-банкінгу впливає на розвиток підприємництва в Україні та активізацію трансграничної торгівлі. Ці та інші напрямки цифрової трансформації фінансового сектору національної економіки потребують нових методичних підходів та критеріїв оцінювання їх впливу на економічний розвиток суспільства.

За результатами рейтингування найкращих online-банків України за версією Ukrainian Business Award до п'ятірки лідерів увійшли: Банк Власний Рахунок, Izibank, Monobank, O.Bank і Sportbank.

Методологія рейтингування базувалася на таких важливих факторах як умови кредитування, депозитні вклади, кешбек-сервіси та якість обслуговування.

ТОП-5 online-банків в Україні у 2024 році за версією Ukrainian Business Award представлено у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - ТОП-5 online-банків в Україні у 2024 році за версією Ukrainian Business Award

Online-банк	Місце у рейтингу	Рейтингові бали	Рівень відносно лідера, %
Monobank	1	33,99	100,0
Izibank	2	17,34	51,0
Sportbank	3	17,05	50,2
O.Bank	4	17,03	50,1
Банк «Власний Рахунок»	5	14,60	42,9

Джерело: складено автором на основі [34]

Особливо виділяється Monobank, який пропонує максимально велику суму кредитування для фізичних осіб до 500 тисяч гривень, що значно перевищує пропозиції інших банків у цьому списку, де максимальні суми становлять від 50 до 200 тис. грн. Такий підхід до кредитування та сервісу свідчить про високий рівень довіри та популярності онлайн-банків серед українських клієнтів.

Рейтинг також підтверджує, що банки без фізичних відділень здатні запропонувати конкурентоспроможні умови на ринку, зручність для користувачів і високу якість обслуговування, що робить їх привабливими для сучасного споживача.

2.3 Потенціал розвитку фінансової інклюзії у банківському секторі України

Цифрова трансформація банківського сектору в Україні останнім часом набула системного характеру й вийшла за межі технологічного оновлення каналів обслуговування. В сучасних умовах її сутність потерпіла, в першу чергу, зміни логіки надання фінансових послуг, адже відбувся перехід від орієнтації на фізичну присутність клієнта до моделі «доступу з будь-якого місця і в будь-який час». У цьому контексті цифровізація перетворилася на чинник фінансової інклюзії завдяки зниженні бар'єрів входу для населення та бізнесу.

Інклюзивний ефект цифрових рішень проявляється через розширення доступу до базових фінансових сервісів для груп клієнтів, які традиційно мали нижчий рівень банківської залученості, серед яких платежі, перекази, ощадні продукти, кредитування та страхування тощо.

Сьогодні фінансова інклюзія є найбільш актуальною для тих категорій населення, які одночасно стикаються з соціальною вразливістю та структурними бар'єрами доступу до фінансових послуг.

Категорії населення України, що потребують розширення фінансової інклюзії в умовах трансформації фінансового сектору представлено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8 - Класифікація населення України за рівнем потреби у фінансовій інклюзії

Категорія населення	Основні бар'єри фінансової інклюзії	Ключові інструменти підвищення інклюзії
Внутрішньо переміщені особи (ВПО)	Втрата житла і доходів; відсутність фізичного доступу до банків; проблеми з ідентифікацією	Дистанційне відкриття рахунків; цифрова ідентифікація; мобільний банкінг; інтеграція з соціальними виплатами
Населення прифронтових і деокупованих територій	Обмежена банківська інфраструктура; безпекові ризики; перебої з готівкою	Мобільний банкінг; безготівкові платежі; p2p-перекази; онлайн-оплата базових послуг
Населення сільських і віддалених територій	Низька щільність банківської мережі; транспортні обмеження; цифрова нерівність	Дистанційні фінансові сервіси; платіжні картки; розвиток цифрових каналів
Малозабезпечені домогосподарства	Нерегулярні доходи; залежність від готівки; обмежений доступ до кредитів	Доступні рахунки; цифрові платежі; мікрозаощадження; соціальні фінансові продукти

Мікро- та малий бізнес	Адміністративні бар'єри; обмежене кредитування; неформальні розрахунки	Онлайн-рахунки для бізнесу; цифрове кредитування; платіжні та бухгалтерські сервіси
Самозайняті особи	Нестабільні доходи; відсутність кредитної історії; обмежений доступ до фінансових продуктів	Гнучкі банківські продукти; цифрові платіжні рішення; мікрофінансування
Молодь	Відсутність фінансового досвіду; нестабільні доходи	Мобільні банківські додатки; базові рахунки; фінансова освіта
Економічно неактивне населення	Обмежена мобільність; цифрові бар'єри; залежність від соціальних виплат	Простий мобільний банкінг; отримання виплат на рахунок; підтримка користувачів
Особи з низьким рівнем освіти та фінансової грамотності	Недовіра до фінансових установ; складність продуктів	Спрощені цифрові продукти; програми фінансової грамотності

Одну з найбільших соціально вразливих груп в Україні сьогодні становлять внутрішньо переміщені особи (ВПО). З початку повномасштабної війни типи внутрішнього переміщення були надзвичайно високими.

За оцінками ОЕСР, станом на квітень 2024 року в Україні було зареєстровано близько 3,5 млн ВПО. При цьому ще близько 2 млн осіб можуть залишатися не зареєстрованими у офіційних реєстрах внутрішньо переміщених осіб, що підсилює невизначеність щодо реального масштабу уразливих груп. У таких умовах доступ до фінансових інструментів є критично важливим для забезпечення базових життєвих потреб, стабільності доходів і соціальної інтеграції.

У цьому контексті цифрові банківські продукти відіграють ключову роль у забезпеченні доступу ВПО до фінансової системи. Зокрема, дистанційне відкриття банківських рахунків та цифрова ідентифікація дозволяють уникати бар'єрів фізичної присутності, що особливо важливо для тих, хто змінив місце проживання внаслідок бойових дій або проживає в місцях з обмеженим доступом до банківських відділень.

Цифрові сервіси також забезпечують безперервний доступ до отримання соціальних виплат та пенсій, оскільки багато державних програм інтегруються з цифровими банківськими каналами. У багатьох випадках це відбувається завдяки мобільному банкінгу, який активно використовується для отримання

доходів, здійснення платежів, переказів і заощадження навіть без фізичного відвідування банку [25]. Для ВПО це особливо критично, оскільки залежність таких осіб від державної допомоги і соціальних виплат залишається суттєвою. За даними Міністерства соціальної політики України, понад 60 % ВПО отримують основний дохід через державні соціальні виплати або пенсії, тоді як лише близько 28 % мають постійну зайнятість. Такий високий рівень залежності від соціального забезпечення означає, що інтеграція у формальний фінансовий сектор через цифрові банківські рішення не просто зручність, а необхідна умова для участі у фінансовому житті країни без обмежень.

Окрім цього, ВПО часто стикаються зі складнощами в ідентифікації та підтвердженні особи, що є бар'єром для отримання кредитів або доступу до повного спектру фінансових продуктів. Цифрові сервіси, зокрема платформи дистанційної ідентифікації, дозволяють вирішувати ці проблеми за рахунок створення безпечних онлайн-ідентифікаційних механізмів, що спрощують процедуру відкриття та обслуговування рахунків навіть у віддаленому режимі. Це суттєво знижує транзакційні витрати та бар'єри фізичного доступу, що є важливою умовою фінансової інклюзії у великих та малих містах України.

Крім того, цифрові кредитні продукти і мікрофінансування мають потенціал для створення можливостей самозайнятості та підтримки підприємницької діяльності серед ВПО. За умови належного управління ризиками та синхронної політики державної підтримки такі фінансові інструменти можуть сприяти не лише зростанню рівня інклюзії, а й посиленню економічної самостійності ВПО, стимулюючи їх участь у локальних економічних процесах і зменшуючи залежність від соціальних виплат.

Загалом, статистичні оцінки підтверджують, що внутрішньо переміщені особи в Україні мають значні потреби у фінансових послугах і, водночас, потенціал для подальшого економічного включення через цифрові фінансові рішення.

Традиційно нижчим рівнем фінансової інклюзії через обмежену фізичну присутність банківських установ, слабку інфраструктуру та нижчі доходи

характеризується населення прифронтових та сільських територій. Военні дії додатково посилили ці проблеми, призвівши до скорочення мережі відділень і банкоматів, а в окремих регіонах до фактичної неможливості фізичного доступу до фінансових послуг.

У цьому контексті цифрові банківські продукти виступають не просто альтернативою, а єдиним можливим каналом фінансової взаємодії. Мобільний банкінг, безготівкові платежі, р2р-перекази та онлайн-оплата комунальних і базових послуг дозволяють підтримувати економічну активність навіть за умов обмеженої мобільності населення. Особливе значення мають прості у використанні платіжні інструменти, орієнтовані на повсякденне споживання, які не потребують високого рівня цифрової грамотності.

Разом із тим потенціал інклюзії для цієї групи тісно пов'язаний із розвитком телекомунікаційної інфраструктури та підвищенням цифрової грамотності. За відсутності доступу до стабільного інтернет-зв'язку або базових цифрових навичок навіть найрозвиненіші фінансові продукти залишаються недоступними. Тому реалізація цього потенціалу потребує координації дій банків, держави та операторів інфраструктури.

Таким чином, реалізація потенціалу розвитку фінансової інклюзії в Україні неможлива без скоординованої взаємодії банківських установ, державних органів і операторів фінансової та цифрової інфраструктури. Водночас обґрунтування напрямів такої взаємодії потребує опори на емпіричні дані та результати комплексних наукових досліджень. У цьому контексті особливої ваги набуває ґрунтовний аналіз показників цифрової фінансової інклюзії, здійснений Герасименко А.В., який дозволяє простежити динаміку доступу, використання та якості фінансових послуг серед різних соціально-економічних груп населення у 2017–2024 роках.

Подані у таблиці 2.9 дані дозволяють комплексно оцінити динаміку цифрової фінансової інклюзії в Україні у 2017–2024 роках та виявити ключові соціально-економічні зрушення в доступі, використанні й накопиченні фінансових ресурсів різними групами населення. Загалом спостерігається

стійке зростання рівня інклюзії, що свідчить про системні трансформації банківського сектору та зміну фінансової поведінки населення під впливом цифровізації.

Найбільш показовим є зростання частки дорослого населення, яке має рахунок у банку або користується послугами мобільних грошей: з 62,9% у 2017 році до 87,6% у 2024 році. Це означає фактичне наближення України до рівня країн з розвиненими фінансовими системами та підтверджує масовий характер банківської інклюзії. При цьому темпи зростання після 2021 року сповільнюються, що свідчить про наближення до межі насичення серед основних соціальних груп і зміщення потенціалу інклюзії у сегменти, які раніше залишалися менш охопленими фінансовими послугами.

Аналіз розподілу за соціальними групами демонструє суттєве скорочення розривів між економічно активним та неактивним населенням, а також між чоловіками й жінками. Особливо вагомим є зростання інклюзії серед осіб з економічно неактивним статусом, де частка осіб із банківським рахунком зросла на 6,6 в.п. у 2021–2024 роках. Це свідчить про те, що цифрові банківські продукти та соціальні виплати через банківські рахунки відіграють ключову роль у залученні вразливих груп до формального фінансового сектору.

Таблиця 2.9 - Показники цифрової фінансової інклюзії в Україні у розрізі окремих груп населення (2017–2024), % [13]

Група населення	2017	2021	2024	Зміна 2024–2021, в.п.	Темп зміни, %
Доступ до фінансових послуг (наявність рахунку / мобільних грошей)					
Усього доросле населення (15+)	62,90	83,56	87,58	+4,02	+4,81
Економічно активні	69,37	88,02	90,80	+2,78	+3,16
Економічно неактивні	55,17	76,53	83,11	+6,58	+8,59
Чоловіки	65,03	87,07	91,52	+4,44	+5,10
Жінки	61,32	80,69	83,89	+3,20	+3,97
Початкова освіта або нижча	30,60	44,94	84,01	+39,07	+86,95
Середня або вища освіта	67,86	85,04	87,79	+2,74	+3,22
Найбідніші 40%	53,26	79,73	81,52	+1,79	+2,25
Найбагатші 60%	69,31	86,12	91,61	+5,49	+6,37
Використання цифрових платежів					
Усього доросле населення (15+)	60,72	81,34	82,89	+1,55	+1,91
Економічно активні	67,43	87,14	87,10	-0,03	-0,04
Економічно неактивні	52,70	72,18	77,03	+4,85	+6,72

Чоловіки	62,61	85,51	86,90	+1,39	+1,62
Жінки	59,32	77,91	79,13	+1,22	+1,57
Початкова освіта або нижча	29,81	44,94	84,01	+39,07	+86,95
Середня або вища освіта	65,43	82,74	82,99	+0,26	+0,31
Найбідніші 40%	50,90	76,35	74,50	-1,85	-2,42
Найбагатші 60%	67,26	84,66	88,47	+3,81	+4,50
Заощадження у формальному фінансовому секторі					
Усього доросле населення (15+)	12,92	10,54	20,73	+10,18	+96,56
Економічно активні	16,12	13,02	23,36	+10,33	+79,35
Економічно неактивні	9,10	6,63	17,06	+10,44	+157,47
Чоловіки	14,84	13,31	23,19	+9,88	+74,27
Жінки	11,50	8,28	18,41	+10,14	+122,46
Середня або вища освіта	13,91	10,91	20,80	+9,89	+90,64
Найбідніші 40%	6,21	6,40	9,49	+3,10	+48,41
Найбагатші 60%	17,39	13,31	28,19	+14,88	+111,82

Найбільш виражений ефект спостерігається серед населення з низьким рівнем освіти. Частка осіб із початковою освітою або нижчою, які мають доступ до банківських рахунків і цифрових платежів, зросла майже вдвічі між 2021 і 2024 роками. Така динаміка вказує на зниження інституційних і технологічних бар'єрів та те, що прості цифрові продукти стали доступними навіть для груп із традиційно низькою фінансовою та цифровою грамотністю. Водночас серед осіб із середньою або вищою освітою зростання є значно повільнішим, що підтверджує наближення цього сегмента до стану повної інклюзії.

Використання цифрових платежів демонструє більш помірну динаміку порівняно з показниками доступу. Після стрімкого зростання у 2017-2021 роках у 2024 році спостерігається лише незначне підвищення загального показника, а в окремих групах навіть його стагнація або незначне зниження. Зокрема, серед економічно активного населення та найменш забезпечених 40% частка користувачів цифрових платежів дещо скоротилася. Це може свідчити про вплив воєнних ризиків, падіння доходів і зростання частки готівкових розрахунків у кризових умовах, а також про те, що подальше розширення використання цифрових платежів потребує не лише доступу, а й стабільних доходів та довіри до фінансової системи.

Окремої уваги заслуговує динаміка заощаджень у формальному фінансовому секторі. Незважаючи на відносно низький базовий рівень, у 2021–2024 роках спостерігається різке зростання частки населення, яке здійснює заощадження через банки або мобільні рахунки. Загальний показник майже подвоївся, причому найвищі темпи зростання зафіксовані серед економічно неактивного населення, жінок і найменш забезпечених домогосподарств. Причиною є підвищення обережності домогосподарств в умовах невизначеності, а також як результат розвитку дистанційних депозитних і ощадних продуктів, які дозволяють здійснювати накопичення без складних процедур і фізичної присутності у відділеннях банків.

Узагальнюючи дані таблиці відмічаємо, що цифрова фінансова інклюзія в Україні у 2017–2024 роках розвивалася нерівномірно, але в цілому демонструє позитивну тенденцію до скорочення соціальних та економічних розривів. Основний потенціал подальшого зростання інклюзії зосереджується у сферах активного використання цифрових платежів і формування заощаджень, особливо серед економічно неактивних, малозабезпечених та менш освічених груп населення.

Висновки за розділом 2

1. Динаміка ключових показників діяльності банків у 2014–2024 рр. свідчить про зростання активів та ресурсної бази, однак така позитивна тенденція має неоднорідний зміст. На початковому етапі зростання активів значною мірою було номінальним і зумовлювалося девальвацією та інфляційними процесами, тоді як у наступні роки було спричинено консолідацією сектору й структурним зміщенням активів у бік менш ризикових інструментів. При цьому кредитна активність залишалася стриманою, а значна частина балансів банків поступово переорієнтовувалася на фінансування держави через операції з державними борговими інструментами. Особливо виразно адаптивність банківської системи проявилася у 2022–2024 рр., коли

повномасштабна війна стала одночасно шоком і каталізатором структурних змін. Банки змогли забезпечити операційну безперервність, підтримати платіжну систему та виконання державних фінансових зобов'язань, а також відновити прибутковість у 2023–2024 рр.

2. Дослідження тенденцій цифрової трансформації банківського сектору України за 2019-2024 роки вказують на перехід від кризової адаптації до стратегічної моделі розвитку. Практичним підтвердженням технологічної переорієнтації є як кадрові, так і ринкові індикатори. Водночас формування конкурентних позицій дедалі більше залежить від якості мобільного каналу, стійкості IT-систем, здатності до персоналізації сервісів і безпечної обробки даних у режимі, наближеному до реального часу. Відмічено, що важливою тенденцією сучасного етапу стала екосистемність і партнерська модель розвитку інновацій.

3. Обґрунтовано, що потенціал розвитку фінансової інклюзії в Україні формується насамперед під впливом цифрової трансформації банківського сектору, яка знижує бар'єри доступу до фінансових послуг та розширює можливості залучення вразливих груп населення. Водночас інклюзивний ефект цифровізації є нерівномірним і залежить від поєднання соціальних, інфраструктурних та поведінкових чинників. Акцентовано увагу, що різні групи населення (ВПО, мешканці прифронтових і сільських територій, малозабезпечені домогосподарства, молодь, економічно неактивні та особи з низьким рівнем фінансової грамотності) мають різну природу бар'єрів, але спільну потребу у простих, доступних і безпечних фінансових продуктах. Зроблено висновок про пріоритетність комплексної політики щодо підвищення рівня фінансової інклюзії в банківського секторі, що поєднує цифрові інновації, захист споживачів, зниження цифрової нерівності та підвищення довіри до фінансових інститутів.

РОЗДІЛ 3

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ПІДВИЩЕННЯ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

3.1 Відкритий банкінг як конструктивний фактор розвитку інклюзивного банківського сектору

Поглиблення цифровізації фінансових послуг у XXI ст. спричинило трансформацію традиційної банківської моделі від «закритих» екосистем, де банк є єдиною точкою доступу до продуктів, до моделі платформеного банкінгу, у межах якої клієнт може отримувати комплексні сервіси через інтеграцію різних провайдерів. Одним із ключових інструментів цієї трансформації виступає відкритий банкінг (open banking). В його основу

покладено підхід, за яким банки та інші надавачі платіжних послуг забезпечують стандартизований і безпечний доступ до рахункових даних та ініціювання платежів через API для уповноважених третіх сторін на підставі чітко вираженої згоди клієнта.

Інституційно відкритий банкінг закріпився насамперед у ЄС через Другу директиву про платіжні послуги PSD2 (Directive (EU) 2015/2366), яка створила нормативні передумови для розвитку цифрових послуг і відкрила доступ третіх сторін до рахунків у межах визначених правил безпеки [74].

У широкому контексті відкритий банкінг розглядається як практичний механізм реалізації ідеї контролю користувача над власними фінансовими даними та розвитку конкуренції на ринку фінансових послуг.

Фінансова інклюзія у сучасному розумінні означає доступ населення і бізнесу до корисних та доступних фінансових продуктів і послуг (платежі, заощадження, кредит, страхування), що надаються відповідально та стійко. Світовий банк наголошує, що базовий транзакційний рахунок є «першим кроком» до розширення інклюзії, оскільки відкриває можливості безпечного зберігання коштів, отримання доходів і здійснення платежів [76].

Основними каналами впливу відкритого банкінгу на інклюзивність банківського сектору в Україні є:

1. Зниження транзакційних витрат доступу. API-інтеграції дозволяють клієнту швидко підключати рахунки з різних банків до одного інтерфейсу (агрегатора), отримувати аналіз витрат, планування бюджету, нагадування щодо платежів тощо. Це важливо для груп, які мають обмежені ресурси часу/мобільності (ВПО, люди з інвалідністю, зайняті працівники, малий бізнес).

2. Персоналізація і більш точне оцінювання ризику. За згодою клієнта, агреговані транзакційні дані можуть використовуватися (у рамках законодавства і принципів мінімізації даних) для більш точного профілювання платоспроможності та формування індивідуальних пропозицій. Це потенційно розширює доступ до кредитування для осіб без «класичної» кредитної історії (молодь, самозайняті, частина ВПО).

3. Конкуренція та поява «надбудов» над банківською інфраструктурою. Відкритий банкінг відкриває простір для фінтех-рішень, які конкурують за якість сервісу, зручність і ціну, а не за «володіння клієнтом». За логікою PSD2, клієнт має можливість отримувати послуги від спеціалізованих провайдерів (AIS/PIS), не змінюючи банк, що знижує «вартість переключення» і підвищує інклюзивність для користувачів з низькою фінансовою грамотністю (за умови якісного UX та належного захисту споживача) [74].

4. Стимулювання розвитку екосистем. Ініціювання платежу через третю сторону дає змогу вбудовувати оплату у нефінансові сервіси (маркетплейси, освітні платформи, медичні сервіси), що робить фінансові послуги «непомітними», але доступнішими.

Враховуючи вищенаведене, відкритий банкінг може виступати конструктивним фактором розвитку інклюзивності, проте лише за умови коректного балансу між доступністю і ризиками (безпека, приватність, шахрайство).

Залежно від ролі держави та ринкових суб'єктів у формуванні правил доступу до фінансових даних і платіжної інфраструктури, у міжнародній практиці сформувалися два базові підходи до впровадження відкритого банкінгу: європейська модель (PSD2-орієнтована) і британська модель (СМА Open Banking).

Регуляторний підхід передбачає ініціативну роль законодавчих і наглядових органів, які встановлюють обов'язкові вимоги щодо доступу до рахунків, стандартів безпеки, захисту споживачів і технічної взаємодії учасників ринку. Натомість ринковий підхід базується на використанні відкритого банкінгу як інструменту стимулювання конкуренції, де ключову роль відіграють антимонопольні органи, галузеві стандарти та добровільна координація учасників екосистеми.

З огляду на процеси європейської інтеграції та цифрової модернізації фінансового сектору України, дослідження світових моделей впровадження

відкритого банкінгу набуває особливої актуальності. Порівняльний аналіз регуляторного та ринкового підходів створює теоретичне підґрунтя для формування національної моделі відкритого банкінгу, здатної поєднати вимоги безпеки, конкуренції та інклюзивності фінансових послуг (табл.3.1).

Таблиця 3.1 - Компаративний аналіз моделей відкритого банкінгу

Критерій порівняння	Європейська модель (PSD2-орієнтована)	Британська модель (CMA Open Banking)
Нормативна основа	Директива (EU) 2015/2366 (PSD2); Делегований регламент (EU) 2018/389 (RTS SCA & Secure Communication)	Retail Banking Market Investigation Order 2017 (Competition and Markets Authority, CMA)
Основна мета	Підвищення конкуренції, інновації та безпека платіжного ринку ЄС	Посилення конкуренції між найбільшими банками та зниження бар'єрів для фінтеху
Суб'єкти доступу	Треті сторони – AIS та PIS, ліцензовані відповідно до національного законодавства	Авторизовані Third Party Providers (TPPs), підключені до єдиного стандарту
Стандартизація API	Неуніфікована на рівні ЄС: банки та національні ініціативи розробляли власні API	Високий рівень уніфікації: єдиний Open Banking Standard для всіх учасників
Інтероперабельність	Обмежена: різні технічні підходи в державах-членах	Висока: однакові технічні специфікації та протоколи

Продовження табл. 3.1

Критерій порівняння	Європейська модель (PSD2-орієнтована)	Британська модель (CMA Open Banking)
Роль регулятора	Загальносистемна: встановлює правила та мінімальні вимоги	Активна та директивна: визначає перелік банків, обсяг і строки впровадження
Фокус на споживача	Опосередкований: через конкуренцію та безпеку	Прямий: орієнтація на зручність, прозорість і контроль клієнта
Роль банків	Банки - обов'язкові постачальники доступу до рахунків	Банки - учасники стандартизованої екосистеми з чіткими технічними зобов'язаннями
Вплив на фінансову інклюзію	Потенційний: залежить від національної реалізації та цифрової зрілості	Практичний: швидке впровадження сервісів для МСП і домогосподарств
Ризики моделі	Фрагментація ринку, різна якість API, нерівний доступ	Високі витрати на початкове впровадження стандартів

Аналіз регуляторної (європейської PSD2-орієнтованої) та ринкової (британської CMA Open Banking) моделей дозволив виявити їх переваги й обмеження, а також визначити оптимальні практики для країн, що перебувають на етапі трансформації фінансової системи.

Зокрема, європейська PSD2-орієнтована модель створила необхідну правову інфраструктуру для розвитку відкритого банкінгу в масштабах внутрішнього ринку ЄС, проте її децентралізована реалізація зумовила фрагментацію технічних стандартів. Натомість британська модель СМА Open Banking демонструє більш практикоорієнтований та клієнтоцентричний підхід, у межах якого єдина стандартизація API стала катализатором швидкого розвитку інноваційних і інклюзивних фінансових сервісів.

Крім того, відмінності між цими підходами проявляються не лише у правових механізмах реалізації відкритого банкінгу, але й у рівні стандартизації API, швидкості впровадження інновацій, якості користувацького досвіду та реальному впливі на фінансову інклюзію населення і малого бізнесу.

Одним із ключових механізмів інклюзивності відкритого банкінгу є забезпечення стабільного та дистанційного доступу до базових фінансових функцій (платежів, переказів, отримання доходів і соціальних виплат) незалежно від фізичного місця перебування клієнта. Адже в умовах війни можливість користуватися фінансовими сервісами через цифрові канали набуває життєво важливого значення.

Відкритий банкінг розширює цей доступ, дозволяючи клієнтам інтегрувати рахунки з різних банків у єдиному цифровому середовищі та користуватися альтернативними платіжними і сервісними рішеннями.

Важливим кроком стала імплементація положень про відкритий банкінг у національному праві. Зокрема, у фаховій юридичній літературі підкреслюється, що положення Закону України «Про платіжні послуги» (у контексті відкритого банкінгу) кореспондують із ключовими елементами PSD2 (зокрема, щодо доступу до рахунків, безпеки та обов'язків провайдерів), а також зазначається дата набрання чинності законом 1 серпня 2025 року [48].

Для України відкритий банкінг має додаткову «інклюзивну» вагу через воєнні та післявоєнні виклики:

- висока частка внутрішньої міграції (ВПО),
- потреба у дистанційному доступі до фінансових послуг,

- необхідність прозорих і швидких платіжних інструментів,
- підвищені ризики шахрайства в цифровому середовищі (що вимагає жорсткішого управління ризиками і підвищення довіри).

Щоб відкритий банкінг став саме конструктивним фактором розвитку інклюзивного банківського сектору, доцільно акцентувати увагу на таких напрямках:

- єдині стандарти API та інтегрованість. Чим більш уніфіковані технічні специфікації та процеси тестування, тим нижчі витрати для учасників ринку й вища якість сервісу для споживача. Досвід Британії показує ефективність стандартизованого підходу [25];

- посилення захисту споживачів. Слід закріплювати практики прозорого управління дозволами (revocation, строк дії доступу, деталізація наборів даних), що узгоджується з підходами до трансферу даних і захисту споживача.

- безпека як умова інклюзії. SCA, захищені канали, управління інцидентами — фундамент довіри. Регуляторні вимоги ЄС у цьому питанні задають корисний орієнтир;

- окрема фокус-група: ВПО, ветерани, малий бізнес. Ефект інклюзії максимізується, якщо продукти open banking спрямовані на реальні потреби вразливих груп: отримання/розподіл виплат, прозорий облік витрат, швидкі перекази, оцінка платоспроможності на основі cash-flow;

- фінансова і цифрова грамотність. Відкритий банкінг має супроводжуватися програмами підвищення грамотності та «дизайном без бар'єрів» (простота інтерфейсів, інклюзивний дизайн).

Узагальнюючи вищенаведене відмічаємо, що відкритий банкінг є не просто технічною інновацією, а системним механізмом перерозподілу ролей у фінансовій екосистемі на користь клієнта. За концепцією відкритого банкінгу саме користувач визначає, хто і як може використовувати його фінансові дані [26, 41].

У регуляторних моделях ЄС (PSD2 + RTS) та Великої Британії (СМА Open Banking) open banking посилює конкуренцію і стимулює появу нових

сервісів. Його «конструктивність» для інклюзії проявляється у здатності знижувати бар'єри доступу до фінансових функцій, розширювати можливості персоналізованих продуктів, підтримувати МСП і групи з нестійкими доходами, а також підвищувати зручність і прозорість користування рахунками. При цьому ризики кібербезпеки, шахрайства та формалізованої «неусвідомленої згоди» можуть нівелювати позитивний ефект, тому ключовими умовами успіху є стандартизація, безпека, захист споживача та розвиток грамотності.

Для України впровадження відкритого банкінгу є важливим елементом модернізації платіжного ринку та наближення до європейських стандартів, а також потенційним інструментом відновлення та посилення інклюзивності у складних соціально-економічних умовах [26, 41].

3.2 Удосконалення методики оцінки фінансової інклюзії як інструмента моніторингу

Фінансова інклюзія у сучасній економічній теорії розглядається як системна характеристика фінансового сектору, що відображає ступінь залучення населення та суб'єктів господарювання до формального фінансового посередництва. На відміну від вузького трактування, яке зводить інклюзію до фізичної доступності фінансових послуг, сучасні підходи наголошують на поєднанні доступу, використання та якості фінансових продуктів.

Як було обґрунтовано у попередніх розділах кваліфікаційної роботи, фінансова інклюзія має подвійний вплив на фінансову систему. З одного боку, вона сприяє розширенню депозитної бази, диверсифікації джерел фондування та зростанню операційної ефективності банків. З іншого боку, на початкових етапах розширення доступу до фінансових послуг можливе зростання ризиків, пов'язаних із кредитуванням нових, менш платоспроможних сегментів клієнтів.

Саме тому виникає потреба у кількісній, статистично обґрунтованій оцінці фінансової інклюзії, яка дозволяє аналізувати її динаміку та вплив на фінансову стабільність.

Саме такий підхід покладено нами в основу методики оцінки впливу фінансової інклюзії на фінансову стабільність банківського сектору. В рамках запропонованого підходу фінансова інклюзія розглядається нами як багатовимірне явище, що формується під впливом як традиційних банківських інструментів, так і цифрових фінансових технологій.

Ключовою особливістю запропонованої методики є використання індексного підходу, який дає змогу агрегувати різноманітні показники фінансової інклюзії в один узагальнений вимір. При цьому, ми свідомо не використовуємо одиничні індикатори (наприклад, кількості банківських рахунків), оскільки такі показники не відображають реального рівня участі населення у фінансовій системі.

Методика базується на поєднанні:

- показників доступу до фінансових послуг;
- показників фактичного використання фінансових інструментів;
- показників цифрової фінансової інклюзії, що відображають роль фінтеху та дистанційних каналів.

Для статистичної обробки даних застосовується метод головних компонент (Principal Component Analysis, PCA), який дозволяє:

- зменшити багатовимірність початкових даних;
- усунути мультиколінеарність між окремими показниками;
- отримати узагальнені латентні змінні, що репрезентують різні аспекти фінансової інклюзії.

3. Етапи побудови індексу фінансової інклюзії

Методика оцінки фінансової інклюзії складається з трьох логічно пов'язаних етапів.

Етап 1. Формування системи показників

На першому етапі здійснюється відбір статистичних змінних, які характеризують фінансову інклюзію в різних країнах. Автори використовують міжнародно зіставні дані, зокрема з баз Світового банку та МВФ. До системи показників включаються індикатори, що відображають як традиційні, так і цифрові форми фінансового посередництва.

Таблиця 3.2 - Основні групи показників фінансової інклюзії у методиці

Група показників	Зміст
Доступ до фінансових послуг	Кількість банківських рахунків на 1 000 дорослих; доступ до кредитних та ощадних продуктів
Використання фінансових послуг	Частота фінансових операцій; частка населення, що активно користується рахунками
Цифрова фінансова інклюзія	Використання мобільного та інтернет-банкінгу; обсяг цифрових платежів

На другому етапі до кожної групи показників застосовується аналіз головних компонент. У результаті формуються три часткові індекси:

- індекс доступу до фінансових послуг;
- індекс використання фінансових сервісів;
- індекс цифрової фінансової інклюзії.

Кожен із цих індексів є зваженою лінійною комбінацією початкових змінних, де ваги визначаються на основі власних значень PCA. Це дозволяє надати більшої ваги тим показникам, які пояснюють найбільшу частку варіації у даних.

На заключному етапі три часткові індекси агрегуються в загальний індекс фінансової інклюзії (Financial Inclusion Index, FII). Отриманий показник використовується для:

- міжкраїнових порівнянь;
- аналізу динаміки фінансової інклюзії у часі;
- дослідження взаємозв'язку між фінансовою інклюзією та фінансовою стабільністю банківської системи.

Одним із ключових результатів дослідження є виявлення нелінійного характеру впливу фінансової інклюдії на стабільність банківської системи. Результати показують, що:

- на початкових етапах зростання фінансової інклюдії можливе підвищення ризиків через розширення кредитування менш надійних позичальників;
- після досягнення певного порогового рівня інклюдії її подальше зростання позитивно впливає на стабільність за рахунок диверсифікації клієнтської бази та зростання ефективності банків.

Особливу роль у цьому процесі відіграє цифрова фінансова інклюдія, яка знижує транзакційні витрати, підвищує прозорість операцій і сприяє фінансовій інтеграції раніше виключених груп населення.

До основних переваг методики належать:

- комплексність оцінки фінансової інклюдії;
- використання об'єктивних статистичних методів;
- можливість інтеграції цифрових фінансових показників;
- придатність для крос-національного аналізу.

Водночас автори наголошують на певних обмеженнях, зокрема залежності результатів від якості статистичних даних та необхідності регулярного оновлення набору індикаторів у зв'язку з розвитком фінтеху.

Запропонована методика є релевантною для аналізу фінансової інклюдії в Україні, де цифрові канали (мобільний банкінг, безготівкові платежі, fintech-сервіси) відіграють ключову роль у забезпеченні доступу до фінансових послуг в умовах воєнних ризиків. Використання інтегрального індексу дозволить:

- оцінювати ефективність цифрової трансформації банківського сектору;
- аналізувати вплив інклюдії на фінансову стійкість;
- формувати обґрунтовані рекомендації для регуляторної політики.

Водночас у сучасних умовах відсутня можливість здійснити повноцінний розрахунок зазначених індексів для України виключно на основі відкритих офіційних джерел.

Серед причин варто відмітити, що по-перше, Національний банк України у відкритому доступі публікує переважно агреговані макрофінансові показники, зокрема статистику платіжних операцій, безготівкових розрахунків та розвитку платіжної інфраструктури. Однак такі дані не містять інформації у розрізі населення, зокрема щодо:

- кількості банківських рахунків на 1 000 дорослого населення;
- частки економічно активних користувачів рахунків;
- регулярності використання кредитних та ощадних продуктів.

По-друге, міжнародні бази даних (World Bank Global Findex, IMF Financial Access Survey), які традиційно застосовуються для міжкраїнних порівнянь фінансової інклюзії, не забезпечують щорічного оновлення даних. Так, останні доступні хвилі Global Findex формуються з інтервалом у декілька років і не охоплюють повною мірою період 2023–2024 рр., що унеможливорює коректний динамічний аналіз в умовах воєнної економіки.

По-третє, проведення аналізу головних компонент передбачає використання однорідних статистичних рядів, які мають достатню варіативність і кількість спостережень. Наявні ж офіційні дані в Україні або агреговані до рівня фінансового сектору без соціально-демографічної деталізації, або мають фрагментарний характер і не покривають усі компоненти фінансової інклюзії одночасно.

Попри наявні обмеження, перспективи розрахунку індексів фінансової інклюзії в Україні є позитивними та реалістичними. Подальший розвиток стратегії фінансової інклюзії НБУ, а також імплементація європейських стандартів статистичного обліку у фінансовому секторі створюють передумови для розширення переліку відкритих соціально орієнтованих фінансових показників.

Крім того, цифровізація банківського сектору та поширення відкритого банкінгу (Open Banking) у перспективі дозволять формувати деталізовані анонімізовані масиви даних, які можуть бути використані для аналітичних і наукових цілей без порушення банківської таємниці.

З огляду на вищенаведене, перспективним напрямом подальших досліджень є поєднання офіційної статистики з результатами репрезентативних соціологічних опитувань, що дозволить відновити відсутні змінні та здійснити розрахунок індексів фінансової інклюзії на мікрорівні.

Таким чином, на сучасному етапі доцільним є теоретико-методологічне обґрунтування індексного підходу та апробація алгоритму розрахунку фінансової інклюзії, тоді як його повноцінна емпірична реалізація можлива за умови розширення доступності офіційних статистичних даних у середньостроковій перспективі.

Висновки за розділом 3

1. Встановлено, що відкритий банкінг є системним інструментом трансформації банківської моделі, який сприяє підвищенню фінансової інклюзії шляхом зниження бар'єрів доступу до фінансових послуг, розвитку персоналізованих продуктів та стимулювання конкуренції. Порівняльний аналіз європейської (PSD2-орієнтованої) та британської (CMA Open Banking) моделей показав, що ефективність інклюзивного впливу відкритого банкінгу залежить від рівня стандартизації API, захисту споживачів і орієнтації на клієнта. Для України відкритий банкінг має особливе значення в умовах війни та післявоєнного відновлення, однак реалізація його потенціалу можлива лише за умови забезпечення балансу між доступністю, безпекою та захистом персональних даних.

2. Обґрунтовано доцільність використання індексного підходу до оцінки

фінансової інклюзії як багатовимірного явища з урахуванням показників доступу, використання та цифрової фінансової інклюзії. Запропонована методика на основі методу головних компонент (РСА) дозволяє здійснювати статистично обґрунтований моніторинг рівня фінансової інклюзії та виявляти нелінійний характер її впливу на фінансову стабільність банківської системи. Її застосування є релевантним для України, зокрема в умовах воєнних ризиків і цифрової трансформації фінансового сектору, та може бути використане для формування обґрунтованих регуляторних рішень.

ВИСНОВКИ

1. У ході дослідження обґрунтовано, що фінансові інновації в сучасних умовах є не лише інструментом підвищення конкурентоспроможності фінансових установ, а й системним фактором трансформації фінансового ринку. Встановлено, що відсутність єдиної дослідницької парадигми у трактуванні інновацій зумовлює необхідність уточнення категоріального апарату, оскільки вибір дефініцій прямо впливає на методичні підходи до

кількісної та якісної оцінки інноваційних процесів у банківському секторі. Запропоноване розмежування понять «інновації у банківському секторі» та «фінансові інновації у банківському секторі» дозволяє відокремити внутрішньо-організаційні модернізаційні зміни від інновацій, що безпосередньо впливають на фінансові продукти, інструменти та механізми ринку. Кластерна систематизація фінансових інновацій (продуктові, процесно-технологічні, кредитні, ризик- і комплаєнс-інновації, клієнтські та стратегічні інновації) формує аналітичний базис для подальшого оцінювання рівня інтеграції інновацій у бізнес-моделі банків та їх впливу на ефективність і стійкість банківської діяльності.

2. Доведено, що фінансова інклюзія в умовах повномасштабної війни набуває подвійної природи: з одного боку, вона є індикатором доступності базових фінансових послуг для населення та малого бізнесу, а з іншого боку критично важливим чинником підтримання соціально-економічної життєздатності регіонів і фінансової стабільності держави. Обґрунтовано, що еволюція державної політики України у сфері фінансової інклюзії демонструє перехід від опосередкованого врахування доступності послуг до інституціоналізації інклюзії як стратегічного напрямку, посилення цифровізації та захисту прав споживачів, а з 2022 року до антикризового забезпечення безперервності фінансових сервісів для вразливих груп населення. Встановлено, що нормативне середовище 2024–2025 років закладає підґрунтя для формування комплексної моделі інклюзії через принципи недискримінації, безбар'єрності та розширення каналів доступу, зокрема шляхом запровадження концепції банку фінансової інклюзії. Водночас акцент на збереженні повного переліку пруденційних вимог за обмеженої ліцензії є важливою умовою балансу між соціальною спрямованістю інклюзії та вимогами фінансової стабільності.

3. Узагальнено, що фінансова стійкість банківської системи є динамічною характеристикою, яка формується еволюційно під впливом інституційних змін, регуляторної зрілості та накопиченого досвіду подолання криз, тому її

оцінювання потребує історико-структурного підходу. Розмежовано зміст категорій «стійкість», «стабільність» і «надійність»: стабільність відображає відносну сталість параметрів функціонування банків, тоді як стійкість — здатність системи адаптуватися та протистояти шокам, а надійність значною мірою пов'язана з рівнем довіри суб'єктів ринку. Систематизація внутрішніх і зовнішніх чинників стійкості з урахуванням конструктивного та деструктивного впливу показала, що ключовими драйверами стійкості виступають капіталізація, ліквідність, якість ризик-менеджменту, цифровізація, довіра клієнтів і координація антикризових заходів держави та НБУ, тоді як найбільші загрози пов'язані з воєнними ризиками, зростанням NPL, руйнуванням застав та інфраструктури, кіберризиками і макроекономічною нестабільністю. Відтак пріоритетом подальшого розвитку є підвищення адаптивності банківської системи, посилення операційної та кіберстійкості, а також узгодження інноваційного розвитку та інклюзивних практик із цілями фінансової стабільності у післявоєнній моделі відновлення.

4. Визначено, що упродовж 2014–2024 рр. банківський сектор України пройшов глибоку інституційну трансформацію, що проявилось насамперед у масштабній консолідації та посиленні регуляторного нагляду. «Очищення» ринку від неплатоспроможних і фіктивних банків, підвищення вимог до капіталу та управління ризиками спричинили істотне скорочення кількості банківських установ та водночас підвищили якість інституційної структури та роль системно важливих гравців. У результаті система перейшла від фрагментованої та вразливої моделі до більш концентрованої, регульованої й орієнтованої на підтримання фінансової стабільності.

Дослідження динаміки ключових показників діяльності банків у 2014–2024 рр. свідчить про зростання активів та ресурсної бази, однак така позитивна тенденція має неоднорідний зміст. На початковому етапі зростання активів значною мірою було номінальним і зумовлювалося девальвацією та інфляційними процесами, тоді як у наступні роки консолідацією сектору й структурним зміщенням активів у бік менш ризикових інструментів. При цьому

кредитна активність залишалася стриманою, а значна частина балансів банків поступово переорієнтовувалася на фінансування держави через операції з державними борговими інструментами.

5 Визначено, що у 2020–2025 рр. цифрова трансформація банківського сектору України еволюціонувала від кризової адаптації до стратегічної моделі розвитку. Пандемія COVID-19 запустила прискорене впровадження дистанційних сервісів, а повномасштабна війна пришвидшила цифровізацію як критичний чинник операційної стійкості, здатності підтримувати платежі, забезпечувати доступ клієнтів до рахунків і зберігати довіру в умовах підвищених ризиків. Це означає, що цифрові технології стали не «додатком» до традиційного банкінгу, а його базовим інфраструктурним ядром.

Практичним підтвердженням технологічної переорієнтації є як кадрові, так і ринкові індикатори. Значна частка ІТ-персоналу в структурі зайнятості провідних банків свідчить про системність інвестицій у цифрову інфраструктуру, а домінування безготівкових операцій і швидке зростання платіжної інфраструктури відображають зміщення споживчої поведінки в бік «повсякденного» digital-споживання.

6 Відмічено, що інклюзивний ефект цифровізації є нерівномірним і залежить від поєднання соціальних, інфраструктурних та поведінкових чинників. Визначені групи населення (ВПО, мешканці прифронтових і сільських територій, малозабезпечені домогосподарства, мікро- та малий бізнес, самозайняті, молодь, економічно неактивні та особи з низьким рівнем фінансової грамотності) мають різну природу бар'єрів, але спільну потребу у простих, доступних і безпечних фінансових продуктах. Емпіричні дані дослідження засвідчують загальне зростання цифрової фінансової інклюзії у 2017–2024 рр., скорочення розривів між окремими групами та поступове наближення до високого рівня охоплення базовими фінансовими сервісами. Водночас більш помірна динаміка використання цифрових платежів і нерівномірність змін у різних соціальних сегментах свідчать, що наступний

етап інклюзії має фокусуватися не стільки на формальному «доступі», скільки на регулярному використанні та якості фінансової взаємодії.

7. У результаті дослідження встановлено, що фінансові інновації, зокрема відкритий банкінг, відіграють ключову роль у трансформації сучасної банківської моделі та виступають важливим чинником підвищення фінансової інклюзії й стійкості банківської системи. Ефективність інклюзивного впливу відкритого банкінгу визначається інституційними та регуляторними умовами його впровадження, рівнем стандартизації, захисту прав споживачів і безпеки даних. Водночас фінансова інклюзія є багатовимірним і нелінійним явищем, що потребує комплексного кількісного оцінювання.

8. Запропоновано індексний підхід до оцінки фінансової інклюзії як багатовимірного явища з урахуванням показників доступу, використання та цифрової фінансової інклюзії на основі методу головних компонент. Для України, особливо в умовах війни та післявоєнного відновлення, поєднання відкритого банкінгу з аналітичними інструментами моніторингу фінансової інклюзії створює підґрунтя для формування обґрунтованих управлінських і регуляторних рішень у фінансовому секторі. Це дає змогу своєчасно виявляти структурні дисбаланси у доступі до фінансових послуг та оцінювати ефективність запроваджених інновацій. Крім того, результати такого моніторингу можуть бути використані для таргетування політик фінансової інклюзії з урахуванням регіональних і соціальних особливостей. У довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню довіри до банківської системи та зміцненню її стійкості в умовах економічної невизначеності.

ПЕРЕЛІК ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. А-Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://a-bank.com.ua>
2. Аванесова, Н., Бакало, І. Фінансова стабільність банківської системи України в умовах воєнного стану: виклики та шляхи зміцнення. Економіка та суспільство, 2025. №73. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-78>

3. Андрощук, І. В., Кравчук О. М. Фінансові інновації: суть та проблеми їх поширення. URL:http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2010_35/Zm/18PDF.pdf.
4. Ануфрієва К.В., Шкляр А.І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. Український соціум, 2019, № 3 (70). С. 59–77. URL: https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2019/10/59_77_No370_2019_ukr.pdf
5. Арсланова, С. К. Інноваційні перспективи України. Основи економіки, управління та права, 2016. №1 (1), С. 4-9.
6. Банк Восток : офіційний вебсайт. URL: <https://bankvostok.ua>
7. Банк Кредит Дніпро : офіційний вебсайт. URL: <https://creditdnipro.com.ua>
8. Банк Південний : офіційний вебсайт. URL: <https://pivdenny.com.ua>
9. Безготівкові платежі домінували серед карткових транзакцій у 2024 році. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami>
10. Береславська, О., Кондаурова, Д. Фінансова стійкість банків України в умовах воєнного стану. Сталий розвиток економіки, 2025. №2 (53), 536-542. URL: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-53-75>
11. Бугаєвський М.І. Трансформація підходів до розуміння фінансової інклюзії в Україні. Збірник матеріалів XV Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Економіка сьогодні: проблеми моделювання та управління». 2025. С.78-81
12. Геєць, В. Інноваційна Україна – 2020: основні положення національної доповіді. Стенограма наукової доповіді на засіданні Президії НАН України 13 травня 2015 року. Вісник НАН України..
13. Герасименко А.В. Цифрова фінансова інклюзія в Україні: виклики та перспективи розвитку. Інфраструктура ринку. Випуск 85. 2025 DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastruct85-10>
14. Державний експортно-імпортний банк України: офіційний вебсайт.

URL: <https://www.eximb.com>

15. Державний ощадний банк України : офіційний вебсайт. URL: <https://www.oschadbank.ua>

16. Десятнюк О., Крисоватий А., Птащенко О. Стан та тенденції розвитку фінансової інклюзії в Україні. Світ фінансів, № 3(76), Nov. 2023, pp. 21-34, URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1629>.

17. Діденко С. (2019) Фінансова інклюзія: як суспільство впливає на економічне зростання. UA.News, від 13.06.2019. URL: <https://ua.news/ua/finansova-inklyuziya-yak-suspilstvo-vplyvaye-na-ekonomichne-zrostannya/>

18. Дідух С.М. Протиріччя концепції інклюзивного розвитку та напрямки їх вирішення. Інфраструктура ринку. 2020. Вип. 42. С. 171–175.

19. Довгань Ж.М., Галіцейська Ю.М. Open-банкінг як тренд розвитку фінансових технологій. Інноваційна економіка. 2021. № 5-6. С. 111–116. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/inek_2021_5-6_17

20. Дудинець Л.А., Верній Л.А. Фінансова інклюзивність та її детермінанти. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України, 2018. Вип. 2 (130), С. 8–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2018_2_4.

21. Е-гривня. Національний банк України : офіц. сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/e-hryvnia>

22. Єсіна О.Г. Розвиток цифрових фінансових технологій у банківській сфері. Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 7. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2023-7-08-01>

23. Заславська О.І., Петканич М.В. Цифрова трансформація банківського бізнесу в умовах розвитку фінансових технологій. Науковий вісник Ужгородського Університету. Серія Економіка. 2023. № 2. С. 116–122. URL: <http://visnyk-ekon.uzhnu.edu.ua/article/view/290490>

24. Захарченко Н.В. Фінансова інклюзія для підвищення добробуту населення та економічного зростання держави. Фінанси України. 2020. №6. С. 105–116

25. Коваль Є.О. Запровадження відкритого банкінгу в Україні: порівняльно-правовий аналіз із законодавством ЄС. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО. 2025. Випуск 90: частина 5. С.166-171

26. Концепція відкритого банкінгу в Україні URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kontseptsiyavidkritogo-bankingu-v-ukrayini>

27. Краус К. М., Краус Н. М., Поченчук Г. М. Інституціональні аспекти та цифровізація фінансової інклюзії в національній економіці. Innovation and Sustainability. 2022. № 2. С. 18-28. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37370/3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

28. Краус Н.М., Краус К.М. Цифровізація в умовах інституційної трансформації економіки: базові складові та інструменти цифрових технологій. Інтелект ХХІ століття, 2018. №1, С. 211–214.

29. Креді Агріколь Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://credit-agricole.ua>

30. Кредобанк : офіційний вебсайт. URL: <https://kredobank.com>

31. Лахматкіна, Н. І.. Прогнозування впливу інноваційних факторів на розвиток економіки України. Київ : КНОКІІВ, 2017. 184 с

32. Методичні рекомендації з правил інклюзивного надання фінансових послуг в установах України. Рішення Правління Національного банку України 05 липня 2024 року № 240-рш. URL: https://bank.gov.ua/legislation/Decision_05072024_240-rsh

33. Миттєві платежі. Національний банк України : офіц. сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/ips>

34. Наглядова статистика Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#1>

35. Науменкова С., Міщенко С. Цифрова фінансова інклюзія: можливості та обмеження для України. Науковий вісник Одеського національного економічного університету, 2020. №1-2 (274–275), С. 133–149.

36. Огляд банківського сектору. Листопад 2024 URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2024-

11.pdf?v=9

37. ОТП Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://www.otpbank.com.ua>

38. Пантюхов О. Цифрова валюта центрального банку в Україні: оцінка готовності до впровадження станом на 2025 рік та міжнародна основа. URL: <https://www.researchgate.net/publication/393181454>

39. Перший Український Міжнародний Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://pumb.ua>

40. Питання розвитку фінансової інклюзії в Україні. Частина перша (2022) ЄМА.UA. URL: <https://www.ema.com.ua/news/chastina-persha-digital-financial-inclusion-ukrainian-agenda/>.

41. Положення про відкритий банкінг в Україні, затверджене Постановою Правління Національного банку України від 25 липня 2025 року № 80. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0080500-25#Text>

42. Посилюється рівень інформаційної безпеки та кіберзахисту надавачів фінансових послуг. Національний банк України : офіц. сайт. 12.12.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/posilyuyetsya-riven-informatsiynoyi-bezpeki-ta-kiberzahistu-nadavachiv-finansovih-poslug>

43. Прасолова С.П., Яріш О.В. Теоретико-прикладний аспект забезпечення фінансової стабільності банківської системи України на основі ефективного функціонування трансмісійного механізму. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки», 2023. Випуск 3 (109). URL: <http://puet.poltava.ua/index.php/economics/issue/archive>

44. Прасолова С.П., Яріш О.В., Омеляненко В.Ю. Фінансовий потенціал банківської системи України як чинник розвитку підприємницьких екосистем. Економіка та суспільство. 2025. № 75. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/6172> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-75-44>

45. ПриватБанк : офіційний вебсайт. URL: <https://privatbank.ua>

46. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 20.03.1991 №

872-XII (зі змінами та доповненнями). Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/en/872-12/ed19930719>

47. Про затвердження Змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України : постанова Правління НБУ від 25.02.2025 № v0024500-25 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/v0024500-25>

48. Про платіжні послуги : Закон України від 30.06.2021 № 1591-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20/comp20230201>

49. Про платіжні послуги на внутрішньому ринку: директива Європейського Парламенту і Ради (ЄС) від 25 листопада 2015 року № 2015/2366. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legalcontent/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02015L2366-20250117>

50. Проєкт Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розвитку фінансової інклюзії в Україні : № 13018-д від 20.03.2025. Верховна Рада України : офіц. вебсайт. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2818596>

51. Прокредит Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://procreditbank.ua>

52. Райффайзен Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://raiffeisen.ua>

53. Рисін В. В., Фінансова стійкість банку: чинники та особливості забезпечення. Ефективна економіка. 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/3.pdf

54. Розвиток фінтеху в Україні. Національний банк України : офіц. сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>

55. Розширено перелік системно важливих банків URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/rozshireno-perelik-sistemno-vajlivih-bankiv?utm_

56. Сенс Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://sensebank.ua>

57. Система BankID НБУ у 2024 році: кількість ідентифікацій за рік зросла більше ніж удвічі // Національний банк України : офіц. сайт. 06.02.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/sistema-bankid-nbu-u-2024-rotsi-kilkist->

identifikatsiy-za-rik-zrosla-bilshe-nij-udvichi

58. Сітібанк : офіційний вебсайт. URL: <https://www.citibank.ua>

59. Соколова А.М., Яріш О.В., Рижков А.В. Вплив цифрових технологій на розвиток фінансового сектору України. Електронний журнал «Ефективна економіка», 2024, № 8. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/4482>

60. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року - курс на сталий розвиток інновацій, кешлес та фінансову грамотність. Національний банк України : офіц. сайт. 16.07.2020. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-fintehu-v-ukrayini-do-2025-roku--kurs-na-staliy-rozvitok-innovatsiy-keshles-ta-finansovu-gramotnist>

61. Таскомбанк : офіційний вебсайт. URL: <https://tascombank.com>

62. Український каталог фінтех-компаній 2024. URL: https://fintechua.org/catalog_2024ua

63. Український фінтех каталог 2024. Ukrainian Association of FinTech and Innovation Companies : офіц. сайт. URL: https://fintechua.org/catalog_2024ua

64. Українці значно активніше користуються безготівковими картковими розрахунками: результати за дев'ять місяців 2025 року. Національний банк України : офіц. сайт. 18.11.2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayintsi-znachno-aktivnishe-koristuyutsya-bezgotivkovimi-kartkovimi-rozrahunkami-rezultati-za-devyat-misyatsiv-2025-roku>

65. Українці значно активніше користуються безготівковими картковими розрахунками: результати за дев'ять місяців 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ukrayintsi-znachno-aktivnishe-koristuyutsya-bezgotivkovimi-kartkovimi-rozrahunkami-rezultati-za-devyat-misyatsiv-2025-roku>

66. Укргазбанк : офіційний вебсайт. URL: <https://www.ukrgasbank.com>

67. Укрсиббанк : офіційний вебсайт. URL: <https://ukrsibbank.com>

68. Універсал Банк : офіційний вебсайт. URL: <https://universalbank.com.ua>

69. Фінансова інклюзія задля економічного зростання: підсумки міжнародного «Форуму з фінансової інклюзії. Нікого за бортом» (2022) Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/finansova->

inklyuziya-zadlya-ekonomichnogo-zrostannya-pidsumkimijnarodnogo-forumu-z-finansovoyi-inklyuziyi-nikogo-za-bortom

70. Шеринг документів замість сканкопій і фото: понад 1,8 млн разів українці поділилися документами через Дію в грудні 2024 року. Дія : офіц. сайт. 28.01.2025. URL: <https://diia.gov.ua/news/sherynh-dokumentiv-zamist-skankopii-i-foto-ponad-18-mln-raziv-ukraintsi-podilylysia-dokumentamy-cherez-diiu-v-hrudni-2024-roku>

71. Amidžić G., Massara A., Mialou A. Assessing Countries' Financial Inclusion Standing – A new Composite Index. IMF Working Paper. WP/14/36. 2014. February. 31 p. URL: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1436.pdf>

72. Belfirst. URL:https://www.bibeco.ulb.be/database/moodys_belfirst.htm

73. Cashless Payments Dominated Card Transactions in 2024. National Bank of Ukraine : офіц. сайт. 03.03.2025. URL: <https://bank.gov.ua/en/news/all/bezgotivkovi-rozrahunki-u-2024-rotsi-suttyevo-perevajali-sered-operatsiy-z-platijnimi-kartkami>

74. Directive (EU) 2015/2366 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2015 on payment services in the internal market, amending Directives 2002/65/EC, 2009/110/EC and 2013/36/EU and Regulation (EU) No 1093/2010, and repealing Directive 2007/64/EC. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2015/2366/oj/eng?utm_source=chatgpt.com

75. Fame. URL: <https://www.applytosupply.digitalmarketplace.service.gov.uk/g-cloud/services/761658342676099>

76. G20 Financial Inclusion Indicators. URL: <https://datatopics.worldbank.org/g20fidata/>

77. Gallego-Losada M.-J., Montero-Navarro A., García-Abajo E., Gallego-Losada R. Digital financial inclusion. Visualizing the academic literature. Research in International Business and Finance. 2023. Vol. 64. URL : <https://doi.org/10.1016/j.rib-af.2022.101862>.

78. ING Банк Україна : офіційний вебсайт. URL: <https://ing.ua>

79. Jong A., Shahriar A. Z., Shazia F. Reaching out to the unbanked: The role

of political ideolo-gy in financial inclusion. Journal of International Money and Finance. 2022. Vol. 126. URL : <https://doi.org/10.1016/j.jimonfin.2022.102678>

80. Kantar Brand Inclusion Index: найінклюзивніші банки в Україні. URL: <https://www.kantar.com/ua/inspiration/brands/inclusive-banks-in-ukraine>

81. Liu J., Loan K., Mousa S., Ali A., Muda I., Cong P. Sustainability and natural resources management in developed countries: The role of financial inclusion and human development. Re-sources Policy. 2023. Vol. 80. URL : <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2022.103143>.

82. Naumenkova S., Mishchenko S., Dorofeiev D. Digital financial inclusion: evidence from Ukraine. Investment Management and Financial Innovations, 2019. 16(3), 194-205. doi:10.21511/imfi.16(3).2019.18

83. ORBIS. URL: <https://www.moody's.com/web/en/us/capabilities/company-reference-data/orbis.html>

84. Prymostka L., Krasnova I., Prymostka O., Nikitin A., Shevaldina V.. Фінансова інклюзія в Україні: детермінанти та оцінка. Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice, 2021. №2(33), P. 500–512. <https://doi.org/10.18371/fcaptop.v2i33.207218>

85. Yarish O., Prasolova S. Comparative assessment of the basic factors of financial and economic restoration of global competitiveness of Ukraine in the post-war period. Economy and Market Communication Review - ?asopis za ekonomiju i tr?i?ne komunikacije. International scientific journal of the College of modern management of Pan-European University «Apeiron» in Banja Luka, Godina/Vol. XIII. 2023. №1. P. 164-180 <https://emc-review.com/sites/default/files/EMC-XIII-broj-1.pdf>

86. YOUCONTROL. Офіційний веб-сайт URL: <https://youcontrol.com.ua>